

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΥΜΑΙΩΝ «ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

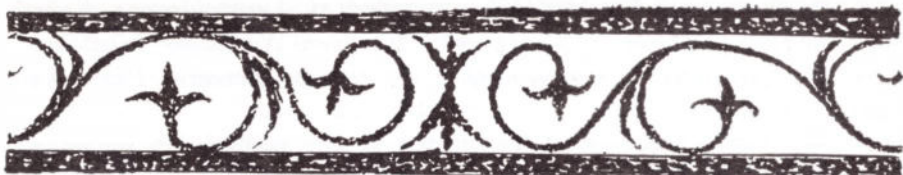
ΤΟΜΟΣ Δ΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

ΑΘΗΝΑ 1984

Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΡΙΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΗΣ Ι.Μ. ΠΑΝΟΡΜΙΤΗ *

Α'

Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὸ μετόχι τοῦ νησιοῦ τῶν Σεσκλιῶν

Στὴν Ἱερὰ Μονὴ Πανορμίτη Σύμης¹ ἀνήκει, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα μετόχια καὶ κτήματα, στὸ νησί καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτό,² ἓνα ὁλόκληρο νησάκι, τὰ Σεσκλιά, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ μοναστήρι.³ Σχετικὰ μὲ τὸ μετόχι αὐτό, ὁ Καθηγ. Σωτήριος Ι. Ἀγαπητίδης, ποὺ ἀσχολήθηκε εἰδικὰ μὲ «Τὰ Οἰκονομικά τῆς ἐν Σύμῃ Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ Πανορμίτου» γράφει :

«Ἡ νησίς αὕτη παλαιότερον ἀνήκεν εἰς τὴν Κοινότητα Σύμης, παρὰ τῆς ὁποίας τὴν ἡγόρασεν ἡ Μονὴ τὸ 1791 ἀντὶ 2600 γροσίων καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνῃ “ἀβαέτι” ἐκ 18 γροσίων κατ’ ἔτος. Εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς ὑπάρχει σχετικὸν ἔγγραφον τοῦ μητροπολίτου Ρόδου Καλλινίκου, ἐκδοθὲν κατ’ Ἀπρίλιον 1791, περιέχον ἐπιτίμιον. Εἰς αὐτὸ ὁ Μητροπολίτης, βεβαιῶν τὴν ὁμογνώμονα παραχώρησιν (πώλησιν) τῆς νησίδος εἰς τὴν Μονήν, ἀπειλεῖ ἀφορισμὸν διὰ πάντα, ὅστις θὰ ἀπετόλμα νὰ δυστροπήσῃ ἢ νὰ διεγείρῃ ταραχάς».⁴

1. Βλ. Ι. Μ. Χατζηφώτης : Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πανορμίτη Σύμης, Ἐκδόσεις Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου ἀρ. 7, Ἀθῆναι 1978, ὅπου ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

2. Βλ. Σωτ. Ι. Ἀγαπητίδης : «Τὰ οἰκονομικά τῆς ἐν Σύμῃ Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ Πανορμίτου», Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, 5 (1970), σσ. 1 - 4.

3. Βλ. Δημ. Σοφθένους Χαβιαρᾶ : «Τεὐτλουσα τὰ νῦν Σεσκλιά, οὐχὶ ἡ Ἀλιμιά», Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Κ. Φ. Σκόκου, 1905, σσ. 361 - 364. Μ. Θ. Σκευοφύλακος : Σεσκλιά, ἡ ἀρχαία Τεὐτλουσα, Πειραιεὺς 1939. Χατζηφώτης, ὅπ. παρ., σσ. 66 - 67. Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἀνακοίνωση γιὰ πρόσφατες ἀρχαιολογικὰς ἐρευνὰς στὰ Σεσκλιά ἔκανε στὸ Ζ' Συμπόσιον τοῦ Αἰγαίου ἡ ἀρχαιολόγος κυρία Κόλλια, ἡ ὁποία ἀνέφερε τὴν εὕρεση ὀψιανοῦ στὸ νησί, ποὺ ἀποτελεῖ μαρτυρία τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

4. Πρβλ. Ἀγαπητίδης, ὅπ. παρ., σελ. 2.

Προσθέτει όμως ότι «κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν (Μ. Σκευοφύλακος), ἡ νησίς ἐδωρήθη εἰς τὴν Μονὴν ἐκ μέρους τοῦ Ἑγουμένου Νικάνδρου Φιλάδελφου, ὅστις τὴν ἀπέκτησεν ἐκ παραχωρήσεως τοῦ τούρκου διοικητοῦ Ρόδου Καϊσαρλῆ Πασσᾶ». ⁵

Πραγματικὰ ὁ Σκευοφύλαξ στὸ βιβλίον του γιὰ τὴ μονὴ Πανορμίτη γράφει πὼς «ἐνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα μετόχια τῆς Μονῆς ποὺ εὐρίσκονται πάνω στὴ Σύμη εἶναι τὰ Σεσκλιὰ (Τεϋτλουσα), τὰ ὁποῖα ἐδωρήθησαν στὴ Μονὴ ἀπὸ τὸν ἡγούμενον Νικάνδρον Φιλάδελφον, ποὺ τοῦ παραχωρήθησαν ἀπὸ τὸν τότε Τούρκον διοικητὴ τῆς Ρόδου Καϊσερλῆ Πασσᾶ, μὲ τὸν ὁποῖον τὸν συνέδεε στενὴ φιλία καὶ συνεργασία ἐπ' ὀφελείᾳ (sic) τῆς Σύμης». ⁶

Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖον ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια : «Ὁ Νικάνδρος ἄφησε διὰ διαθήκης στὴ Μονὴ τὴ νησίδα Σεσκλιὰ (τὴν ἀρχαία Τεϋτλουσα), τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει ὡς δῶρον ἀπὸ τὸν στενὸ τοῦ φίλου Ἀχμέτ Καϊσερλῆ Πασᾶ Διοικητὴ τῆς Ρόδου, τὴν φιλίαν τοῦ ὁποῖου ἐξεμεταλλεύθη ὑπὲρ τῆς Σύμης κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου περὶ Βιλαετίων τῷ 1869». ⁷

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Νικάνδρος ⁸ ἄφησε μὲ διαθήκη τὰ Σεσκλιὰ στὴ μονὴ Πανορμίτη, ὥστόσο ὅπως τὰ γράφει ὁ Σκευοφύλαξ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι τὰ «δῶρισε» στὸ μοναστήρι μετὰ τὴν παραχώρησή τους ἀπὸ τὸν Πασᾶ τῆς Ρόδου. Τὸ ἀκριβὲς ὅμως εἶναι ὅτι τὰ Σεσκλιὰ πουλήθηκαν στὸ μοναστήρι ἀπὸ τὴν κοινότητα Σύμης, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἔγγραφο τῆς (8ης Μαρτίου) 1791, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀγαπητίδης καὶ ἀπὸ τὸ ἐπιτίμιο τῆς 2ας Ἀπριλίου 1791 τοῦ μητροπολίτη Ρόδου Καλλίνικου, ποὺ ἐπίσης μνημονεύει, καθὼς καὶ ἀπὸ νεότερο ἔγγραφο τῆς 12ης Ἰουλίου 1842 τῆς Κοινότητος Σύμης, ποὺ ἀνανεώνει τὸ προηγούμενό της, γιὰτὶ ἐξ αἰτίας «λογοτριβῶν», εἶχε ξεσχιστεῖ. ⁹ Δὲν χωράει ἀμφιβολία ὅτι ἡ διαθήκη τοῦ Νικάνδρου γράφτηκε, γιὰ νὰ διασφαλιστεῖ ἡ κυριαρχία τοῦ μοναστηριοῦ πάνω στὸ νησί, γιὰτὶ γιὰ λόγους τυπικοῦς, κατὰ τίς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις ποὺ

5. Πρβλ. Ἀγαπητίδης, ὅ.π. παρ.

6. Πρβλ. Μ. Θ. Σκευοφύλακος : Ὁ Πανορμίτης καὶ ἡ περιώνυμη μονὴ του (Συμβολὴ στὴ Συμαϊκὴ Ἱστορίαν), δεύτερη ἐκδόση, Ἀθήναι 1965, σσ. 43 - 44.

7. Πρβλ. Σκευοφύλακας, ὅ.π. παρ., σελ. 56.

8. Γι' αὐτὸν βλ. Στέφανου Δ. Καββάδα : «Ὁ ἀρχιμανδρίτης Νικάνδρος Φιλάδελφος - Γεωργιάδης, Χρονικὸν τῆς ἐν Χίῳ γυμνασιαρχίας του», Χιακὴ Ἐπιθεώρησις, τόμ. 11, τευχ. 32 (1973), σσ. 89 - 108. Χατζηφώτης, ὅ.π. παρ., σ. 102 - 106. Στέφανου Δ. Καββάδα : «Ἐγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἀρχιμανδρίτην Νικάνδρον Φιλάδελφον - Γεωργιάδην, πρῶτον Γυμνασιάρχην Χίου», Τὰ Συμαϊκά, 3 (1977), σσ. 203 - 235. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης : Ἡ Σχολὴ τῆς Σύμης (1765 - 1821), Ἀθήνα 1978, σσ. 7 - 8.

9. Βλ. ὁλόκληρον τὸ ἔγγραφο παρακάτω ὑπ' ἀριθμ. 3.

ἐπέβαλε ἡ τότε Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, ὁ Πασᾶς τῆς Ρόδου τὸ ἔγραψε στὸ ὄνομα τοῦ ἡγούμενου. Γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει, λοιπόν, «ἐνδεχόμενον» νὰ διεκδικήσουν τὸ νησί οἱ συγγενεῖς τοῦ Νίκανδρου, ὁ ἐντιμος ἡγούμενος ἀναγνώριζε τὴν κυριότητα τῆς μονῆς, ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατὴ καμιά ἀμφισβήτηση. Σαφέστατα στὴ διαθήκη του μὲ ἡμερομηνία 24 Αὐγούστου 1869, γραμμένη στὸν Πανορμίτη, ὁ Νίκανδρος «ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων» ὅτι «ἡ πλησίον τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου τοῦ Πανορμιώτου νήσος μετὰ τῶν παρακειμένων αὐτῆς νησιδίων Τρουμπέττου καὶ Κουλουνδροῦ διατελεῖ πρὸ χρόνων σχεδὸν ὀγδοήκοντα ἰδιοκτησία τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς ἡγορασμένη ἐκ τῆς Κοινότητος τῆς ἰδίας ἡμῶν νήσου Σύμης», ἀναφέρει ὅτι μὲ τὴν αἴτησή του τὰ Σεσκλιὰ ἔμειναν ἀκτηματολόγητα πρὸς ὄφελος τοῦ μοναστηριοῦ καὶ ὅτι ὁ Πασᾶς ἔγραψε τὸ νησί στὸ ὄνομά του, «ἐπειδὴ κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς διατάξεις ἔγγραφον πωλητήριον οὔτε πρὸς Κοινότητα, οὔτε πρὸς μοναστήριον ἐγγράφετο, ὁ αὐτὸς Ἀχμετ Πασᾶς εὐηρεστήθη ἵνα γραφῇ τὸ πωλητήριον τῆς νήσου Σεσκλι καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ νησιδίων ἐπ' ὀνόματί του ἡγουμενεύοντος ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην».¹⁰

Δὲν πρόκειται, ἄρα, γιὰ «ἄλλη ἐκδοχή», ὅπως σημειώνει ὁ Ἀγαπητίδης, ἀλλὰ γιὰ «τυπικὴ δωρεά», ὅπως ὁ Νίκανδρος μὲ σαφὴνεια διευκρίνιζε. Στὴ συνέχεια ἐκδίδω καὶ τὰ 4 ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς μονῆς Πανορμίτη, ὥστε τὸ θέμα νὰ ξεκαθαρισθεῖ πλήρως. Ὅλα εἶναι ἀνέκδοτα.¹¹ Ὅπως ἤδη σημειώθηκε, ὁ Ἀγαπητίδης ἀναφέρει ἀπλῶς τὰ δυὸ πρῶτα καὶ ὁ Σκευοφύλαξ τὸ τέταρτο. Τὸ τρίτο εἶναι τελείως ἄγνωστο.

1

Πωλητήριον τοῦ Σεσκλιοῦ καὶ ἐσφράγιστον τῇ τῆς κοινότητος σφραγίδι

Διὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικῶ καὶ βεβαιωτικῶ γράμματος δημοιοεῖται καὶ φανερόνεται ὅτι θεληματικῶς μας πάντες ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν οἰκοῦντες Σύμη παρ' ἡμῶν δὲ πάντων γνώμη κοινῇ ὅλου τοῦ κόσμου μικρῶν τε καὶ μεγάλων ἐπωλήσαμεν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ τοῦ ὀνομαζομένου Πανορμιώτη, τὸ Νησίον τὸ ὀνομαζόμενον (Σεσκλι) διὰ γρῶσια

10. Βλ. ὁλόκληρο τὸ ἔγγραφο παρακάτω ὑπ' ἀριθμ. 4.

11. Εὐχαριστῶ θερμὰ τὴν Ἐφορεῖα τῆς Ἱ. Μονῆς Πανορμίτη Σύμης, πού μοῦ ἐπέτρεψε τὴ δημοσίευσή τους, τὸν τ. Δήμαρχο Συμαίων, τότε Ἀντιπρόεδρό της κ. Ἀντ. Ἀγγελίδη καὶ τὸν τότε Γραμματέα τῆς Ἱ. Μονῆς κ. Ὀνούφριο Τσαβαρῆ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους.

δύο χιλιάδες καὶ ἑξακόσια ἀριθ. 2.600 ἅπερ τὰ ἐλάβομεν ἤδη σῶα παρὰ τοῦ εἰρημένον μοναστηρίου Πανερμιώτη, ἥτοι παρὰ τοὺς παρευρεθέντας, καὶ δὲν ἔχομεν πλέον νὰ ζητῶμεν παρ' αὐτοῦ, οὔτε πολὺ οὔτε λίγο καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ τὸ ἐξουσιάζῃ ὡς οἰκεῖόν του κτῆμα ἀναπόσπαστον μάλιστα δὲ τούτους τοὺς καιροὺς, ὅπου ἐδόθη τὸ νησίον εἰς τὸ μοναστήριον, ἐλπίζομεν νὰ ἔχῃ ὀλίγον συμφέρον, ἐπειδὴ τὴν σήμερον φαίνεται πὼς εὐρίσκεται εἰς ἀνάγκας καὶ φροντίδας οὐκ ὀλίγας, μὲ τὸ νὰ εἶναι τεκές, ἥτοι ξενοδοχεῖον πάντων καὶ γεωργῶντας καὶ καλλιεργοῦντας αὐτό, ἴσως καρποφορεῖ καὶ εὐρίσκει ὄφελος καὶ ἐλάφρυνσιν ὁ Πανερμιώτης, ἅτε ἀγορασθὲν καὶ τελείως ἐξοφληθὲν παρ' αὐτοῦ. Πλὴν νὰ ἔχῃ νὰ δίδῃ ὁ Πανερμιώτης τοῦ τόπου μας, τὸν καθ' ἕκαστον χρόνον τὸ ἀβαετί γρόσια δέκα ὀκτώ. Ὅθεν ἐγράφη καὶ τὸ παρὸν μὲ τὴν ἡμῶν συμβουλὴν καὶ θέλῃσιν, ἵνα ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ.
1791 Μαρτίου 8 ἐν Σύμῃ.

Ἐκ τῆς Κοινότητος ὅλης γεγραμμένον, Ἑγουμενεύοντος τοῦ Καλλίστου καὶ ἐπιτροπεύοντος τοῦ Χ' Βασίλη.

Ἴδον φανερόνμεν πάντες ἡμεῖς πὼς ἀπὸ τὸ χωράφι τοῦ μοναστηρίου μιχαήλ, ὅπου ἐδόθη παρ' ἡμῶν καὶ τὸ ἐξουσιάζει ἕως τὴν σήμερον, νὰ μὴν ἔχῃ νὰ κάμῃ ὁ Πανερμιώτης, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ Μιχαήλ ὡς κτῆμα ἀναπόσπαστον.

Ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Ρόδου Παπᾶ Νικήτας.

Μιχάλης Μίγκλης καὶ πρωτόγερος τοῦ νῦν καιροῦ

Μιχάλης Μαντραγοῦ

Μιχάλης Κλαδάκης

Ἰωάννης Διάκον Κοντογιάννης

Ἰωάννης Καρακώστα μαρτυρῶ

Χ' Κώνστας

Χ' Κώνστας Χ' Φώτη

Χ' Μιχάλης Τσατταλιοῦ

Νικόλας Χ' Φώτακλα

Μιχάλης Γεωργίου Γιανναρᾶ

Χ' Φιλιππῆ

Φιλιππῆς Λούπηης

Κώνστας ἱερὺς καὶ οἰκονόμος μαρτυρῶ

Γεώργιος ἱερὺς σακελλάριος μαρτυρῶ

Ἰωάννης ἱερὺς Σακελλίου μάρτυρας

Μιχάλης ἱερὺς Καστρίσιος μάρτυρας

Παπᾶ Κυριακὸς Πλανονδίου μάρτυρας

Παπᾶ Ἰωάννης Κουνελῆς μαρτυρῶ

Παπᾶ Μιχάλης Γιαννέσκου μαρτυρῶ

Παπᾶ Βασίλης Κοντελλᾶς μάρτυρας

Παπᾶ Καγκουνικόλας μάρτυρας
Παπᾶ Νικήτας Μιχαλούτσον μάρτυρας
Παπᾶ Νικόλας Χ' Νικήτα Σακελλίου μάρτυρας
Παπᾶ Μιχάλης Κατζαράς μάρτυρας
Χ' Νικόλας Γιαννέσκος
Κυριακὸς Παπᾶ Σαλιάρη
Κώνστας Ἰωάννου Παπᾶ Κώνστα
Χ' Μιχάλης Ἰωάννου Παπᾶ Κώνστα
Ἰωάννης Νικόλα Παπᾶ Ἀρφαρά
Ἀλεξανδρῆς
Ἰωάννης Κώνστα Βασίλη Κοντοῦ
Γεώργιος Καστανίου
Διάκος τοῦ Γεωργακιοῦ.

2

Ἐπιτίμιον τοῦ νησίου Σεσκλιοῦ

Ἡμέτερε Ἐπίτροπε τῆς Σύμης, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι, τίμιοι γέροντες καὶ προεστῶτες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ ἀπὸ μεγάλης ἀνάγκης διὰ τὸ πολὺν χρὸς ὅπου εἶχεν ὁ τόπος σας, πρὸς ἐλάφρωσιν τούτου, κοινῇ γνώμῃ θελήσατε καὶ συμφωνίᾳ ὅλων ὑμῶν τῶν χριστιανῶν τῆς νήσου σας Σύμης μικρῶν τε καὶ μεγάλων ὁμογνωμόνως ἐπωλήσατε τὸ Νησίον τὸ ἐπικαλούμενον Σεσκλί εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Πανερμιώτη διὰ γρόσια δύο χιλιάδας καὶ ἑξακόσια (ἀρθ. 2600) ἅπερ καὶ ἔλαβε τὸ κοινὸν τοῦ τόπου σας σῶα καὶ ἀνελλιπῇ, διὰ τοῦτο ἀποφανόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ὁφείποτε ἤθελεν ἀποτολμήσῃ τινάς, κακία καὶ δυστροπία κινούμενος, νὰ διεγείρῃ ταραχάς, νὰ ἐνοχλήσῃ τὸ μοναστήρι, ἢ τὸν κατὰ καιρὸν τούτου Ἡγούμενον, ἐνεκεν τούτου τοῦ Νησίου, ἀφωρισμένος εἶη παρὰ Θεοῦ Κυρίου παντοκράτορος κατηραμένος ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, ὡς πέτρα καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτὸς δὲ οὐδαμῶς, εὖροιε δὲ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ του ἀντιμαχόμενον τὸν Ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, ἔχων καὶ τὰς ἀράς τῶν Ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων Συνόδων, ἕως οὗ λείψῃ τῆς τοιαύτης ἀλόγῳ ταραχῆς καὶ ἀδίκου ἐνοχλήσεως.

Ἡγοράσθη δὲ διὰ τοῦ Ἡγουμένου Κυρ Καλλίστου καὶ διὰ τοῦ ἐπιτρόπου Χ' Βασιλείου Χ' Διακόν, κατὰ τὸ κοινὸν τοῦ τόπου σας τῆς πωλήσεως γράμμα, ὅπου εἶδομεν.

1791 Ἀπριλίον 2

Ὁ Ρόδου Καλλίνικος

Ἔτερον ἀποδεικτικὸν ἐνσφραγιστον τῆς κοινότητος τῆς Σύμης

Διὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικοῦ ἐνσφραγίστου καὶ ἐνυπογράφου γραμματος τῆς καθ' ἡμᾶς Κοινότητος, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπίσημον θέλει μένη διαπαντὸς ἀπαράτρεπτον, δηλοποιεῖται ὅτι ἐπειδὴ καὶ τὸ πωλητήριον γράμμα τοῦ νησίον ἐπιλεγομένου Σεσκλία, πωληθέντος πρὸ πεντήκοντα χρόνων ἀπὸ τοὺς προγόνους μας εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τοῦ ἐπιλεγομένου Πανερμιώτου, διὰ τὸ νὰ εἶναι πλησιέστερον καὶ χρήσιμον εἰς τὸ εἰρημένον μοναστήριον, διεσώζετο μὲν πρὸ χρόνων πολλῶν μετὰ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου. Ἐσχάτως δὲ πρὸ τινος καιροῦ τὸ ρηθὲν πωλητήριον γράμμα συνέπεσε νὰ ξεσχισθῇ διὰ τινας ἡμῶν ἐπισυμβάντας λογοτριβάς. Ἦδη ἐπὶ κοινῇ συνελεύσεως συσκεφθέντες ὠριμότερον οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης ἐκρίναμεν καθῆκον καὶ δίκαιον ἵνα ἀντ' ἐκείνου τοῦ σχισθέντος γραμματος ἐκδοθῇ τὸ παρὸν, ὡς ἐκ νέου πρωτότυπον διὰ τοῦ ὁποῖου κοινῇ γνώμῃ τῆς ὀλομελοῦς συνελεύσεως ἀπεφασίσθη καθὼς καὶ ἀποφαινόμεθα. ὅτι ὡς πώλησις τῶν προγόνων μας καὶ ιδιοκτησία τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου χρεωστεῖται τὸ ρηθὲν νησίδιον νὰ μένη ὑπὸ τὴν παντελῇ κυριότητα τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου, κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα καθ' ὅλον τὸν τῆς κυριαρχίας τρόπον πληρέστατον καὶ ἐν παντὶ λόγῳ ἀναντίρρητον παρ' οὐδενὸς τῶν μεταγενεστέρων μας, ὥστε τὸ παρὸν ἔγγραφον θέλει ἐναπόκειται εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου εἰς τὸ παντελὲς ἀναπόσπαστον. Διὸ καὶ εἰς ἀσφαλεστάτην διηκεῖν διατήρησιν τῶν ἀνωτέρω ρηθέντων ἐγένετο τὸ παρὸν τετυπωμένον τῇ σφραγίδι τῆς Κοινότητος ταύτης καὶ τῇ ὑπογραφῇ τῶν κατὰ καιρὸν Δημαρχούντων καὶ λοιπῶν τιμωτάτων προκορίτων.

Ἐν Σύμῃ τῇ 12 Ἰουλίου 1842

Δήμαρχος Πέτρος Τζαταλιῶ

Θεόδωρος Κοτζᾶς

Ὁ νοτάριος Παπᾶ Μιχαὴλ Μανουήλ

Ὁ ὑποφαινόμενος δηλοποιῶ διὰ τῆς παρουσίας ιδιοχείρου μου ἐκθέσεως ὅτι, καθυποβληθείσης καὶ τῆς ἡμετέρας νήσου Σύμης εἰς τὰς νέας πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, ὥς ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐνέκρινε πρὸς εὐήμερίαν τῶν ὑπηκόων τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, συνεζητήθησαν καὶ αἱ περὶ τὴν Σύμην καὶ πλησίον τῆς ἀντικρὺ Ἀσίας κείμεναι ἐρημόνησοι καὶ ὑπὸ τὴν κυριότητα

τῆς Σύμης ἀνέκαθεν ὑπαγόμεναι, ὧν ὧσιν ἰδιοκτησία τῆς Σύμης, διὰ τακτικού ἐγγράφου ἀποδεικνύμεναι καὶ ἐδόθη ἐξηκονταήμερος προθεσμία εἰς κατοίκους ἵνα ἀποδείξωσι καὶ ἐπειδὴ οὐκ εἶχον τοιαῦτα τακτικά ἐγγράφα ἀποδείξωσ, ἢ μὴ τὴν παλαιότητα τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐνέμοντο αὐτῶν καίτοι ἐνοίκιον ἔδιδον καθ' ἕκαστον χρόνον τῇ ἐν Ρόδῳ Διοικήσει, ἢ Ὀθωμανικῇ Κυβέρνησις εἰς οὐδὲν λογισαμένη τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ὠκειοποιήθη μετὰ, τὰς ἐν λόγῳ ἐρημονήσους, ἐχάρισε δὲ αὐτὰς τοῖς κατοίκοις τῆς Σύμης, πλὴν ἐζήτησεν ἵνα κτηματολογηθῶσιν ὑπ' αὐτοῖς διὰ πωλητηρίων ἐγγράφων ὑπὸ αὐτῆς ἐκδοθησομένων, ἵνα λαμβάνη ἔννομον δεκατισμὸν παρὰ τῶν γαιοκτημόνων καὶ οὕτως ἐγένετο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ πλησίον τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου τοῦ Πανορμώτου νήσος μετὰ τῶν παρακειμένων αὐτῆς νησιδίων Τρουμπέττου καὶ Κουλουνδρου διατελεῖ πρὸ χρόνων σχεδὸν ὀγδοήκοντα ἰδιοκτησία τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς ἡγορασμένη ἐκ τῆς Κοινότητος τῆς ἰδίας ἡμῶν νήσου Σύμης, ἡ αὐτοῦ Ἐξοχότης ὁ Νομάρχης τῶν Νήσων τοῦ Ὀθωμανικοῦ Ἀρχιπελάγους Ἀχμέτ Πασᾶς Καῖσερλῆς δι' οὗ αἱ νέαι πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐνεργήθησαν ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν, διὰ τῆς αἰτήσεως ἐμοῦ τε καὶ τῶν φιλοθρήσκων προκρίτων τῆς Σύμης, ἀφῆκε τὴν ἐν λόγῳ νήσον Σεσκλί ἀκτηματολόγητον, πρὸς ὄφελος ἰδίου τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς διατάξεις ἐγγράφον πωλητήριον οὔτε πρὸς Κοινότητα, οὔτε πρὸς μοναστήριον ἐγράφετο, ὁ αὐτὸς Ἀχμέτ Πασᾶς ἐνηρεστήθη ἵνα γραφῇ τὸ πωλητήριον τῆς νήσου Σεσκλί καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ νησιδίων ἐπ' ὀνόματί μου ἡγουμενεύοντος ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἐγὼ, λοιπόν, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, ὁμολογῶ καὶ κηρύττω ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅτι ἡ ἐν λόγῳ νήσος Σεσκλί μετὰ τῶν παρακειμένων αὐτῇ νησιδίων ἀνήκει τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Πανορμίτου δυνάμει διὰ τοῦ φθάσαντος πωλητηρίου ἐγγράφου ἐπ' ὀνόματί μου. Καὶ γὰρ ἀφιερῶ καὶ χαρίζω τὴν νήσον Σεσκλί καὶ τὰ παρακείμενα νησίδια αὐτῇ τῇ Ἱερᾷ καὶ Σεβασμίᾳ ἡμῶν Μονῇ ἵνα ἡ ὡς ἦτο καὶ ἐφεξῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα κτῆμα αὐτῆς ἀναφαίρετον καὶ ἀναπόσπαστον οὔτε ἐγὼ οὔτε συγγενεῖς μου, οὔτε εἴ τις τῶν κατοίκων τῆς Σύμης, οὔτε πᾶσα ἡ Κοινότης αὐτῆς δύναται οἰκειοποιηθῆναι τὴν εἰρημένην νήσον Σεσκλί καὶ τὰ παρακείμενα αὐτῇ νησίδια, οὔτε ὅλως κλονίσαι τὰς παραθαλασσίας καὶ μικρῷ χρόνῳ εἶναι ἐκ τῆς κυριότητος καὶ ὑποτελείας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Πανορμίτου.

Πρὸς ἔνδειξιν δὲ καὶ φανέρωσιν τοῦ γεγονότος ἔνεκεν τῶν καιρῶν παρελεύσεων συνετάχθη ἡ παροῦσα ἔκθεσις ὑπ' ἐμοῦ τοῦ σήμερον ἡγουμενεύοντος Νικάνδρου τοῦ Φιλαδέλφου, ἡτις, ἐπιβεβαιουμένη καὶ ἐπικυρουμένη τῇ ἐμῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι καὶ τῇ ὑπογραφῇ τῶν ὑποφαινομένων ἀξιόπιστων προσώπων, καταχωρισθήσεται ἐν τε τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς Μονῆς καὶ ἐν τῷ

Ἱερῶ Κώδικι τῆς Μητροπόλεως Ρόδου, ὅπως ἔσται ἐν παντὶ χρόνῳ βέβαιον καὶ ἀπαράτρεπτον.

Ἐργάφη τῷ 1869 Αὐγούστου 24

Ἐν τῇ Ἱερᾷ καὶ Σεβασμίᾳ Μονῇ τοῦ Πανορμίτου

Μ. Κλαδάκης μαρτυρῶ

Ὁ τῆς τοῦ Πανορμίτου Ἱερᾶς Μονῆς

Ι. Κάττης μάρτυς

Νικάνδρος ὁ Φιλάδελφος

Ἀντ. Ἀγγελίδης μάρτυς

Δημ. Χαβιαρᾶς μάρτυς

Β'

Μετόχι τοῦ Πανορμίτη στὸ Καστελλόριζο

Ἀνάμεσα στὰ γνωστὰ μετόχια τῆς Ἱ. Μονῆς Πανορμίτη, μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὴ Σύμη, δὲν ἀναφέρεται μετόχι στὸ Καστελλόριζο.¹² Κι ὅμως οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸν Πανορμίτη καὶ τοὺς Καστελλοριζινοὺς ἦταν ἰδιαίτερα στενές. Τὸν ἔλεγαν Παλερηνιώτη,¹³ ἀλλὰ καὶ Πανερηνιώτη, ὅπως στὰ παρακάτω καστελλοριζιανὰ δίστιχα :

Σεράντα ἄναι ἐ Παναγιᾶς τσ' ἕνας Πανερηνιώτης,
νὰ γλέπουν τ' ἀερφάτσιμ μου τὴν ἀκριβὴν του νιότη.¹⁴

Τοῦ Πανερηνιώτη τὸ πλατὺ τσαὶ τοῦ Σωτήρη πλάκα,
ποὺ νὰ χαρεῖ ἀφέντης μου τὴν κανελιάν του βράκα.¹⁵

Πανερηνιώτ' ἀποὺ γιαλό, Σωτήρ' ἀποὺ βουνάτσι
τσαὶ Μιχαήλ Ἀρχάντζελε μὲ τὸ τσνπαρισσάτσι.¹⁶

Τσαὶ Πανερηνιωτάτσι μου, ποῦσαι πάνω στὴ Σύμη,
νὰ γλέπεις τὰ ναντάτσα μου ν' ἀποὺ τὴν κακοςύνη.¹⁷

Πανερηνιώτη Συμιατσὲ ἀπάν' ἀποὺ τὸν κάο,
θέλεις ἀποὺ στεριὰ νάρτω, θέλεις ἀποὺ πελάου¹⁸ κ.ἄ.π.

12. Βλ. Ἀγαπητὶδης, ὅπ. παρ., σσ. 1 - 4.

13. Βλ. Μιχαήλ Κ. Κομνηνοῦ: Τὸ γλωσσικὸ ἰδιῶμα τοῦ Καστελλοριζοῦ, Ἀθῆναι 1970, σελ. 34.

14. Πρβλ. Ἀχιλλέως Διαμαντάρα: «Γλωσσικὴ ὕλη τῆς Νήσου Μεγίστης (Καστελλοριζοῦ)», Περ. τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, 21 (1891 - 1892), σελ. 335.

15. Πρβλ. Ἀχιλλέως Διαμαντάρα: «Ἄσματα δημοτικὰ ἐκ Καστελλοριζοῦ», Λαογραφία, 3 (1911 - 1912), σελ. 468.

16. Πρβλ. Μιχαήλ Γ. Πετρίδης: «Δίστιχα Καστελλοριζοῦ ἀναφερόμενα εἰς Ἀγίους, τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν», Λαογραφία, 4 (1912 - 1913), σελ. 287. Ἀσφαλῶς ἀναφέρεται καὶ στὸν Ταξιάρχη Μιχαήλ τὸν Ρουκουνιώτη.

17. Πρβλ. Πετρίδης, ὅπ. παρ., σσ. 287 - 288.

18. Πρβλ. Πετρίδης, ὅπ. παρ., σελ. 288.

Περιγράφοντας τὴν πανήγυρη τοῦ Πανορμίτη στὰ 1911, ὁ Δημ. Χαβιαρὰς σημείωνε ὅτι «τοσοῦτοι συνέθρευσαν εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Πανορμίτου ἐδλαβεῖς προσκυνηταὶ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ὁφείλω ὁμῶς νὰ σημειώσω ὅτι ἐπλεόναζον οἱ Καλύμνιοι καὶ Καστελλορίζιοι». ¹⁹ Στὸ βιβλίον μου, ἐξ ἄλλου, γιὰ τὴ μονὴ δίνω καὶ ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τοὺς δεσμοὺς τῶν Καστελλορίζιων μὲ τὸν Πανορμίτη. ²⁰

Ἔτσι δὲν ἐκπλήσσει ἡ ὑπαρξὴ μετοχίου στὸ Καστελλόριζο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἀνέκδοτο ἔγγραφο χρονολογημένο στίς 20 Ἰουνίου 1914, ποὺ ἀπόκειται στὸν φάκελλο ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου Γ. Σμυρνάκη, Καθηγουμένου τῆς μονῆς Πανορμίτη ἀπὸ τὸ 1925 ὡς τὸ 1926 ²¹ καὶ ἀδελφοῦ τῆς μονῆς Θεολόγου. ²²

Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἔγινε πανελλήνιος ἔρανος γιὰ τὴν κατασκευὴ θωρηκτοῦ, ποὺ θὰ ὀνομαζόταν «Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος». Στὸν ἔρανο αὐτὸ τὸ Καστελλόριζο πρόσφερε 14.730 χρυσὰς δραχμὲς. ²³ Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τοῦ ἔρανου καὶ ἀναφέρεται συγκεκριμένα στὴ συνεισφορά τοῦ Μετοχίου τοῦ Πανορμίτη :

«Ἐλάβομεν παρὰ τῆς κ. Ἀννης Ἡλ. Τσολάκη δραχμὰς τεσσαράκοντα (40) προερχομένας ἐκ συνεισφορᾶς τοῦ Μετοχίου Πανορμίτου, ἐναντι τῶν ὁποίων ἀπεκόπησαν καὶ παρεδόθησαν αὐτῇ ὁκτὼ δελτία τῶν πέντε δραχ. ἕκαστον ὑπὲρ τῆς Ναυαρχίδος «Κωνσταντῖνος Βασιλεὺς» καὶ εἰς ἔνδειξιν. Ἐν Μεγίστῃ τῇ 20 Ἰουνίου 1914.

Ἡ ἐπιτροπὴ

*Κ. Δάνος, ἀνθυπομοίραρχος
Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδ. Σιμωνίδης
Ι. Λακερδέης.»* ²⁴

Τὸ γνήσιο τῆς ὑπογραφῆς ἐπικυρώνει ὁ Ἀστυνόμος Κ. Δάνος βάζοντας στρογγυλὴ σφραγίδα μὲ τὴν ἔνδειξιν : «Ἀστυνομικὴ Διεύθυνσις Μεγίστης» καὶ ἑλληνικὸ θυρεὸ μὲ κορώναν στὸ κέντρο. ²⁵

19. Πρβλ. Δ η μ ο σ θ έ ν ο υ ς Χ α β ι α ρ ᾶ : Περιγραφή ἱστορικὴ καὶ τοπογραφικὴ τῆς ἐν Πανόρμῳ Σύμης Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Πανορμίτου, Σάμος 1911, σελ. 122.

20. Βλ. Χ α τ ζ η φ ὶ τ η : Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πανορμίτη Σύμης, ὅπ. παρ., σελ. 93.

21. Βλ. Χ α τ ζ η φ ὶ τ η, ὅπ. παρ., σελ. 109.

22. Βλ. Ἰ. Μ. Χ α τ ζ η φ ὶ τ η : Πάτμος ἡ ἱερή, Ἀθήνα 1980, σσ. 70 - 98 («Ὁ λόγιος Ἱερομόναχος Γεράσιμος Σμυρνάκης, Ναύπλιο 1862 - Πάτμος 1935»).

23. Βλ. Ε ὕ α γ γ έ λ ο υ Ν. Β α ρ δ α μ ῖ δ ο υ : Ἱστορία τῆς νήσου Μεγίστης (Καστελλορίζου), Ἀλεξάνδρεια 1948, σελ. 223.

24. Τὸ ἔγγραφο ἔχει σχ. 16,50 X 20,70.

25. Γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ στὸ Καστελλόριζο βλ. Δ. Χ α τ ζ ὀ π ο υ λ ο υ : Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Καστελλορίζου, ἐκδ. οἶκος Φέξης, Ἀθήνα 1914. Καὶ Β α ρ δ α μ ῖ δ η, ὅπ. παρ.

Ἀναζητώντας περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὸ μετόχι τοῦ Πανοριμίτη στὸ Καστελλόριζο, ἀπευθύνθηκα στὸ Σύνδεσμο τῶν ἀπανταχοῦ Καστελλοριζιῶν «Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος», ὁ Πρόεδρος τοῦ ὁποίου ὑποναύαρχος ἐ.ἀ. Μιχαήλ Ἀγαπητὸς μοῦ ἔκανε γνωστὰ τὰ ἑξῆς :

«Στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια δὲν βλέπουμε στὸ νησί μας κάποιο χῶρο ποὺ νὰ δικαιολογεῖ αὐτὴ τὴ θρησκευτικὴ ἐξάρτηση κι ἔτσι μένουμε μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι κάποτε θὰ ὑπῆρχε τὸ Μετόχι, ποὺ μὲ τὰ χρόνια κι αὐτὸ ἔσβησε. Ἐν τούτοις, ὑπάρχει μιὰ περίπτωση ποὺ συγκεντρώνει τίς πιὸ πιθανὲς ἐνδείξεις γιὰ τὸν προσδιορισμὸ του. Ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Νικολέττου Καράλη²⁶,—ὁ ἴδιος ἦταν ἐπίτροπος τῆς Μονῆς τοῦ Πανοριμίτη,— διατηροῦσε μιὰ θαυματουργὸ ἀσημένια εἰκόνα τοῦ Πανερημιώτη καὶ μάλιστα μιὰ ἀπὸ τίς κόρες του, ἡ Βρισηίδα, εἶχε ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ της στὴν ὑπηρεσία του. Ἡ εἰκόνα βρισκόταν σὲ ἓνα ἰδιαίτερο καὶ ἀνεξάρτητο κτίσμα, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς χῶρος προσκυνήματος τοῦ Ἁγίου καὶ ἐκεῖ γίνονταν οἱ ὁλονυχτίες καὶ λειτουργίες κατὰ τὸν ἑορτασμὸ τῶν Ταξιαρχῶν στὸ νησί. Αὐτὸς ἦταν, ἀπὸ ὅ,τι ξέρουμε, ὁ Ταξιάρχης ὁ Πανερημιώτης, ποὺ τὸ Καστελλόριζο γιόρταζε στὰ τελευταῖα πενήντα, ἴσως καὶ περισσότερα χρόνια πρὶν τὸν ἐκπατρισμὸ τοῦ 1943. Ὁ Πανερημιώτης τοῦ Νικολέττου. Ἡ Βρισηίδα πέθανε πρὶν ἀπὸ τὸν ἐκπατρισμὸ καὶ ἡ εἰκόνα, ὅπως μᾶς εἶπαν, χάθηκε κι αὐτὴ μαζὶ μὲ τὸ βίος τῶν ἐκπατρισθέντων. Ἀπὸ τότε σταματᾷ κι ὁ ἑορτασμὸς τοῦ Πανερημιώτη μὲ τὴν παραδοσιακὰ θρησκευτικὴ κι αὐτοδύναμη μορφή στὸ νησί μας.»²⁷

Ὁ συσχετισμὸς εἶναι πραγματικὰ πολὺ πιθανός, ἂν λάβουμε μάλιστα ὑπ' ὄψη μας ὅτι στὸ Καστελλόριζο, καὶ μάλιστα στὸ καθιερωμένο ἔθιμο τοῦ γάμου, ὑπῆρχε ἡ παρακάτω συνήθεια ποὺ περιγράφει ὁ Λάζαρος Χατζηγιαννάκης καὶ ἀναφέρεται στὸ προσκύνημα τοῦ Νικολέττου :

«Τὴν Παρασκευὴν θὰ μαζευθοῦν καὶ στὰ δυὸ σπίτια τῶν μελλονύμφων πολλὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα θὰ ξεκινήσουν χωριστὰ γιὰ τὰ βουνά, γιὰ νὰ συνάξουν βοτάνια (μοιάζουν πολὺ μὲ ματζουράνα), τὰ ὁποῖα τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου θὰ σκορπίσουν στὰ σπίτια τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύμφης. Στὸ κατέβασμά τους

26. Τόσο ἡ Ἀθηνὰ Ταρσοῦλη (Δωδεκάνησα, τόμος γ', Ἀθήνα 1950, σελ. 405) ὥς ἡ Εὐαγγελία Μωραΐτου-Βάσσου (Τὸ Καστελλόριζο ἄλλοτε καὶ τώρα, Ἀθήναι 1976, σελ. 17) τοποθετοῦν πρὶν τὴν Ἐπανάστασιν τὸν Χιώτη αὐτὸ ναυπηγὸ, ποὺ φέρανε οἱ Καστελλοριζιοὶ ἀπὸ τὴ Σύρο γιὰ νὰ φτιάχνουν καράβια στὸ νησί τους, ἐνὼ γεννήθηκε, σύμφωνα μὲ τὸ δημοτόλγιο τοῦ δήμου Ἐρμούπολης τὸ 1827! Βλ. Ἱ. Μ. Χατζηφώτης : Ὁ Λαϊκὸς Πολιτισμὸς τοῦ Καστελλόριζου, ἔκδοσις τοῦ Συνδέσμου τῶν ἀπανταχοῦ Καστελλοριζιῶν «Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος», 1982, σελ. 28.

27. Πρβλ. Μιχαήλ Ἀγαπητὸς : «Μιχαήλ ὁ Πανερημιώτης», Καστελλοριζικὰ Νέα, ἀρ. φ. 356, Νοέμβριος 1981.

ἀπὸ τὰ βοννά, τὰ παιδιὰ κρατώντας βοτάνια σὲ μπόγους, τραγουδοῦν μελωδικά... Φθάνοντας στὴν πόλη, πηγαίνουν τοὺς μπόγους στῆς θεῖας Βγατζελιᾶς τοῦ Νικολέττου, πονεῖ χει τὴν εἰκόνα τοῦ Πανερημιώτη (Πανορμίτη), γιὰ νὰ τὰ εὐλογῇσι ὁ Ἅγιος. Ἐκεῖ θὰ μείνουν μέχρι τὴν ἄλλη ἡμέρα...»²⁸

Γιὰ τὸν δωδεκανησιακὸ λαό, ὁ Ταξιάρχης λεγόταν Πανορμίτης, εἶχε ἀπόλυτη σχέση μετὰ τὸ προσκύνημα τῆς Σύμης²⁹ καὶ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι στὴ Χάλκη ὑπάρχει μοναστήρι μ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὄνομα, τοῦ Πανορμίτη, χτισμένο σὲ ὄρεινὴ περιοχὴ. Οἱ Χαλκίτες τὸν λένε Παλαρνιώτη³⁰ καὶ τὸν τιμοῦν ἰδιαίτερα.

«Εἶναι», γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Ἡλιάδης, «ἐξαρσις ψυχικὴ τὸ Μοναστηράκι αὐτὸ τῆς Χάλκης γιατί ὑψώνεται σὲ μιὰ ἀπὸ τίς μαγνητικώτερες τοποθεσίες ποὺ ἀπὸ ἐκεῖ ψηλά, κάτω ἀπὸ τὸ φύλλωμα τοῦ πεύκου κατὰ τὴν εἴσοδο, βλέπει κανένας τὸ γλυκοχάραγμα τῆς ἀνῆς σὰν μιὰ θεία χάρι φωτόβολη καὶ χαρούμενη ποὺ τυλίγει μέσα στὸ ξαφτερὸ πέπλο τῆς ὁλόκληρῃ τὴν πόλιν τῆς Χάλκης... Τέτοιο ἀγάλλισμα κυριεύει τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς σὰν φθάσει πάνω στὸ Μοναστήρι τοῦ Παλαρνιώτη. Μὰ καὶ τὸ Μοναστήρι αὐτὸ δίνει μιὰ ἄλλη ἰδιαίτερη συγκίνησι στὸ λαὸ μας, γιατί μετὰ τὴν ἁγία χάρι τῶν Ταξιαρχῶν κατὰ τίς 8 Νοεμβρίου, συμπύπτει ἡ ἐπάνοδος τῶν θαλασσοδαρμένων σφουγγαράδων μας.»³¹

Εἶναι εὐλογο τώρα, γιατί ὀνομάσθηκε Παλαρνιώτης (Πανορμίτης) καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Χάλκης, ἀφοῦ οἱ Χαλκίτες σφουγγαράδες βουτούσανε στὴ Μαντρούχα κ.ἄ. μαζὶ μετὰ τοὺς Συμιακοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Δωδεκανήσιους σφουγγαράδες καὶ ἀντιμετώπιζαν τοὺς ἴδιους κινδύνους. Εἶναι γνωστὸ τὸ δίστιχο τῆς Χάλκης :

Στὸν Παλαρνιώτη ἔστειλα καὶ ἐρμήνευά τον κιόλα
νῶρεται νὰ σοῦ βοηθᾷ εἰς τὰ νεπέτια σου ὅλα.³²

28. Καστελλόριζον, ὁ Ἀκρίτας τοῦ Νότου, ἐπιμέλεια Λάζαρου Χατζηγιαννάκη, ἐκδόση Συνδέσμου τῶν Ἀπανταχοῦ Καστελλοριζίων «Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος», χ.χ., σελ. 97α. Ἐκτενέστερα γιὰ τὸ ὅλο θέμα βλ. Ἱ. Μ. Χατζηφώτης : Ὁ Λαϊκὸς Πολιτισμὸς τοῦ Καστελλοριζίου, ἐκδόση Συνδέσμου τῶν Ἀπανταχοῦ Καστελλοριζίων «Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος», 1982, σσ. 56 - 59.

29. Βλ. Χατζηφώτης : Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πανορμίτη Σύμης, ὅπ. παρ., σσ. 84 - 97.

30. Βλ. Κωνσταντῖνου Κ. Ἡλιάδου : Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου (ἱστορία - λαογραφία - ἥθη καὶ ἔθιμα), τόμος πρῶτος, Ἀθήναι 1950, σελ. 316.

31. Πρβλ. Ἡλιάδης, ὅπ. παρ., σσ. 316 - 317.

32. Πρβλ. Ἐλένης Ζαχαρίου - Μαμαλίγκας : «Ἡ θάλασσα στὸ δωδεκανησιακὸ δημοτικὸ τραγούδι», Τέχνη Ρόδου, Σεπτέμβριος 1970, σελ. 30.

Τὸ Μετόχι τοῦ Μεγάλου Σωτήρη

Ὁ Νικήτας Δ. Χαβιαράς χαρακτηρίζει τὸν Μεγάλο Σωτήρη (Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος) τῆς Σύμης ὡς «μονύδριον». ³³ Πρόκειται ὅμως γιὰ μοναστήρι, ποὺ γνωρίζομε ὀνόματα ἡγουμένων του ³⁴ καὶ ἔχει φρουριακὴ μορφή μὲ τὰ κελλιά κτισμένα γύρω στὸ καθολικὸ του (Μεταμόρφωση). Μέσα στὸν περίβολο τοῦ μοναστηριοῦ, ὑπάρχουν ἐπὶ πλέον τρία παρεκκλήσια, δυὸ παλαιότερα ("Αι-Χαράλαμπος καὶ "Αγί-'Αντώνης) καὶ ἓνα νεότερο (Κοίμηση τῆς Θεοτόκου) τοῦ Χάλλαρη.

"Οπως εἶναι γνωστό, ἀρχικὰ τὸ μοναστήρι ἦταν ἀνεξάρτητο, λεγόταν μάλιστα ὅτι ὁ Πανορμίτης ὑπῆρξε μετόχι δικό του, μᾶλλον ὅμως πρόκειται γιὰ παρανόηση, ὅπως παρατήρησε ὁ Δημοσθένης Χαβιαράς. ³⁵ Ὁ ἴδιος τὸ θεωρεῖ κτίσμα τῶν «βυζαντινῶν χρόνων» καὶ χαρακτηρίζει τὸν περίβολό του τετράγωνο. ³⁶ Μιὰ προεξοχὴ μόνο ὑπάρχει τοῦ κελλιοῦ δίπλα στὴν Παναγιὰ τὴν Κοίμηση τοῦ Χάλλαρη, ποὺ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο. Στὴν πλευρὰ τῆς προεξοχῆς αὐτῆς βρίσκεται κ' ἡ εἴσοδος (μιὰ μικρὴ πόρτα κάτω ἀπὸ καμάρα, ὅπου εἶναι κτισμένο τὸ καμπαναριό), στὴν ἄλλη ἄκρη, πρὸς τὸ κελλί τοῦ Τσίκη.

Σ' ὁλόκληρο τὸ μοναστήρι κυριαρχοῦν τὰ τόξα κ' οἱ καμάρες. Στὴν πλευρὰ τῆς εἰσόδου (κάτω ὄροφος) εἶναι κτισμένα ἓνα κελλί, ποὺ χρησιμοποιεῖται ὡς μαγειρεῖο καὶ πρόχειρη τράπεζα, ἡ ἀποθήκη τοῦ κρασιοῦ καὶ τὸ πατητήρι, μὲ στέρνα ἀπὸ κάτω, καθὼς καὶ τὸ μεγάλο μαγειρεῖο. Στὸν πάνω ὄροφος εἶναι κτισμένη ἡ Παναγιὰ τοῦ Χάλλαρη μὲ νάρθηκα, ἓνα κελλί ὅπου ἔμενε ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὁ δασονόμος καὶ τὸ ἀκραῖο κελλί, ποὺ ὅπως εἶπαμε προεξέχει. Ἡ κάθετη πλευρά, πίσω ἀπὸ τὸ ἱερό τοῦ καθολικοῦ δὲν εἶναι χτισμένη, ὑπάρχει μόνο ψηλὸς τοῖχος στὸ ὕψος τῶν κτισμένων πλευρῶν ποὺ δένει τὸ τετράγωνο. Στὴν ἀπέναντι κάθετη πλευρά, μπρὸς στὸ καθολικόν, εἶναι χτισμένα (κάτω) τὸ μαγειρεῖο κ' ἡ στέρνα τοῦ κελλιοῦ τοῦ Τσίκη, καὶ ἄλλα τρία κελλιά, καὶ στὸν πάνω ὄροφος τὸ κελλί τοῦ Τσίκη, τὸ πιὸ δροσερὸ μέρος τοῦ μοναστηριοῦ, καὶ ἀκόμη τρία κελλιά, ὅπου ὁδηγοῦν μιὰ σκάλα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς εἰσόδου καὶ ἄλλη μιὰ ἀπὸ τὴν ἀπέναντι. Σ' ἐκείνη τὴν πλευρὰ εἶναι κτισμένα (κάτω) τὸ μικρὸ μαγειρεῖο καὶ ὁ "Αγιος Χαράλαμπος μὲ κοι-

33. Βλ. Νικήτας Δ. Χαβιαράς: Τὰ μοναστήρια τῆς νήσου Σύμης ἔτι ἀρχιτεκτονική, ἀγιογραφία, ἱστορία καὶ λαογραφία τῶν μοναστηριῶν τῆς νήσου Σύμης, τόμος α', τεῦχος α', ἐν Ἀθήναις 1962, σελ. 16.

34. Βλ. Δ. Χαβιαράς, ὅπ. παρ., σσ. 114 - 119.

35. Βλ. Δ. Χαβιαράς, ὅπ. παρ., σελ. 32.

36. Βλ. Δ. Χαβιαράς, ὅπ. παρ., σελ. 116.

μητῆριο ἀπὸ κάτω του καὶ στὸν πάνω ὄροφο ὁ "Αγι"-Ἀντώνης μὲ ἀμφικλινὴ στέγη πλακόστρωτη. Στὸν "Αι-Χαράλαμπο σώζεται τὸ παλιὸ ξυλόγλυπτο τέμπλο μὲ δυὸ ἀξιόλογες μεταβυζαντινὲς εἰκόνες, τῆς Παναγίας Ὁδηγήτριας καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς κι ἓνα μοναδικὸ κειμήλιο: ὁ παλιὸς ἐπιτάφιος (αβαβαλάκιω) τοῦ Μεγάλου Σωτήρη.

"Εξω ἀπὸ τὸν περίβολο ὑπάρχει μιὰ ἀκόμη στέρνα, φοῦρνος, ἀλώνι, ἀποθήκη γιὰ τὰ σιτηρὰ κι ἓνας στάβλος. "Ενας μικρὸς κῆπος σημειώνεται κάτω ἀπὸ τὸ κελλὶ τοῦ Τσίκη. Τεράστιο εἶναι τὸ ἀμπέλι τοῦ Μεγάλου Σωτήρη μὲ ἐλιές, συκιές καὶ κλήματα, στὴν κοιλάδα τῆς Νερᾶς. Τὸ μοναστήρι ἔχει ἀκόμα μιὰ περβόλα πρὶν τὴν Στρατερὴ καὶ μικρὰ περβόλια γύρω του. Σ' αὐτὰ παλιότερα φύτευαν καπνά. Περίφημος εἶναι ὁ συκεώνας τοῦ Μεγάλου Σωτήρη, ποὺ καὶ σήμερα παράγει μεγάλες ποσότητες σύκων: ἄσπρων, μαύρων καὶ τσιγγανάτων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ ξεραίνουν γιὰ τὸν χειμῶνα. Ἀπὸ τὰ σύκα παρασκεύαζαν παλιότερα κρασί, σήμερα φτιάχνουν τσικουδιά. Τὸ ἀμπέλι παράγει ὠραῖα ἐπιτραπέζια μαῦρα σταφύλια, ποὺ δίνουν καὶ λιγοστὸ μαῦρο κρασί. Τώρα τὸ μοναστήρι περιποιεῖται λαϊκὸς οἰκονόμος δι-ορισμένος ἀπὸ τὴ μονὴ Πανορμίτη, ποὺ ἔχει καὶ τὴν ἐπικαρπία του, μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένειά του. Στὸ κέντρο ἀκριβῶς τοῦ τετραγώνου περιβόλου ὑψώνεται τὸ Καθολικὸ τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτῆρος, ποὺ συνδέεται μὲ 5 τόξα μὲ τὴν πλευρὰ τῆς εἰσόδου, μὲ δύο μὲ τὴν μπροστινὴ του κάθετη πλευρὰ τῶν κελλιῶν καὶ μὲ ἄλλα 4 μὲ τὴν πλευρά, ἔπου τὰ παρεκκλήσια τ' "Αι-Χαραλάμπη καὶ τ' "Αγι"-Ἀντώνη. Τὸ καθολικὸ ἔχει ρυθμὸ βασιλικῆς μονόκλιτης καμαρόστεγης μὲ ἀμφικλινὴ ἐξωτερικὰ στέγη σκεπασμένη μὲ πλάκες, ποὺ εἶναι ὁ συνηθισμένος στὴ Σύμη τύπος στέγασης τῶν ἐξωκκλησιῶν. Τὸν τύπο αὐτὸ ὁ Ν. Δ. Χαβιαράς περιγράφει ὡς ἐξῆς ἀναφερόμενος στὸ καθολικὸ τοῦ Προφήτη Ἠλία ("Αι-Νουλιᾶ), ποὺ βρίσκεται μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὸ Χωριὸ (ἄνω πόλη τῆς Σύμης):

«Εἶναι δὲ τὸ καθολικὸν μονόκλιτος θολοσκεπῆς βασιλική, τῆς ὁποίας ὁ θόλος ἐνισχύεται διὰ μιᾶς ἐνισχυτικῆς ζώνης, καλύπτεται δὲ ἄνωθεν διὰ δικλινοῦς στέγης κατεσκευασμένης διὰ πλακῶν κλιμακῆδὸν κατερχομένων ἀπὸ τῆς κορυφῆς, οὕτως ὥστε νὰ ἀφίνωσι διεξόδους τῶν ὑετίων ὑδάτων καὶ νὰ σχηματίζωσιν, ἐξέχονσαι ὀλίγον τῶν τοίχων, εἰς μὲν τὰς μακρὰς πλευρὰς γραμμὰς μαιανδροειδεῖς, εἰς δὲ τὰς μικρὰς πλευρὰς ἀετώματα. Αἱ μαιανδροειδεῖς δὲ αὗται γραμμαὶ εἶναι καὶ τὰ μόνα ἐξωτερικὰ κοσμήματα τῶν ναῶν τῆς ὑπαίθρου.»³⁷

Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ καθολικοῦ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη εἶναι κατα-ζωγράφιστοι. Στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἀναγράφεται καὶ ἡ χρονολογία τῆς ἱστό-

37. Πρβλ. Ν. Χαβιαρά, ὅπ. παρ., σελ. 24.

ρησής του: «1727 Ἰουνίου 18.»³⁸ Οἱ τοιχογραφίες σώζονται σὲ καλὴ κατά-
σταση οἱ περισσότερες, ἀντίθετα πρὸς ἐκεῖνες τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Πα-
νορμίτη.³⁹ Ὁ τεχνίτης ποὺ τὶς φιλοτέχνησε εἶναι ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνον ποὺ
ἱστόρησε τὸ μονῆριον τοῦ Μιχαήλ τοῦ Κουρκουνιώτη,⁴⁰ ποὺ βρίσκεται ἄλλω-
στε κοντὰ στὸν Μεγάλον Σωτήρη, στὸ δρόμο πρὸς τὸν Πανορμίτη. Ἀπὸ τὶς
τοιχογραφίες τοῦ μονηρίου τοῦ Κουρκουνιώτη σώζονται (καλοκαίρι τοῦ
1978) μόνον τμῆμα (δεξιὰ) στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ καὶ πάνω ἢ Πλατυτέρα.
Στὸν δεξιὸ τοῖχο ὑπάρχουν ἔχνη νεότερης κακότεχνης τοιχογραφίας τοῦ
Ἀρχάγγελου Μιχαήλ.

Ἡ ἀξία τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Μεγάλου Σωτήρη δὲν εἶναι βέβαια με-
γάλη, ἀλλὰ ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὸ δεῖγμα τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφι-
κῆς. Ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ του καλύπτεται ἀπὸ τρεῖς ζῶνες. Στὴ δεύτερη καὶ
τρίτη (κάτω) ἐπὶ ἦλθαν μεγάλες φθορές. Σώζεται μόνον ὁ Ἅγιος Ἰάκωβος.
Στὴν πρώτη (ἄνω) ὑπάρχει ἡ Πλατυτέρα μετὰ τὸν Ἰησοῦ καὶ δυὸ ἀγγέλους
καὶ στὴ δεύτερη ἡ Ἁγία Τριάς⁴¹ καὶ ἄγγελοι. Ἀριστερά, στὴν Πρόθεση,
βλέπομε τοιχογραφία τοῦ Ἑσταυρωμένου κι ἀπὸ κάτω, τὸν Παμφάγο Ἄδη,
ἕνα θηρίο, ποὺ κατατρῶγει τὸν ἄνθρωπο. Πάνω ἀπὸ τὴν Πρόθεση εἰκονίζεται
ὁ Ἰησοῦς παιδίον. Δεξιὰ ἱστοροῦνται ὁλόσωμοι οἱ Ἅγιοι Ἰωάννης ὁ Ἐλεή-
μων, Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος. Κρατοῦν ὁ καθένας εἰλητάρια : «Χάριτι καὶ
οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία...» ὁ πρῶτος κ.λπ.

Ἡ ἱστορία συνεχίζεται ὡς ἐξῆς : Στὸν ἀριστερὸ τοῖχο : Μεσαία σειρά,
ἀπὸ τὴν Πρόθεση πρὸς τὰ ἔξω : οἱ παραστάσεις τῆς Θουσίας τοῦ Ἀβραάμ,
τῆς Φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ, τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀνάληψης, τοῦ Θαύ-
ματος τοῦ τυφλοῦ, τῆς Σαμαρείτιδας, τοῦ Παραλυτικοῦ, τῆς Ψηλάφησης τοῦ
Θωμᾶ, τοῦ «Οὐκ ἔστιν ὧδε...». Στὴν ἀπὸ πάνω σειρά : οἱ παραστάσεις
τῆς πορείας πρὸς τὸν Γολγοθᾶ, τοῦ Ἑμπαιγμοῦ, τῆς Μαστίγωσης («Εἰς
τὸ Πραιτώριον»), τῆς Ἀπόφασης τοῦ Πιλάτου, «Εἰς τοῦ Καϊάφα», τῆς
Ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου, τῆς Προδοσίας (τὸ φιλὶ τοῦ Ἰούδα), τῆς προσευχῆς
στὸ Ὅρος τῶν Ἑλαιῶν, τοῦ Νιπτῆρα. Στὴν ἀπὸ κάτω σειρά : ὁλόσωμες
ἀπεικονίσεις τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης (δίπλα στὴν Πρόθεση), τῆς Ἀγίας

38. Βλ. Δ. Χαβιάρ, ὅπ. παρ., σελ. 116.

39. Βλ. Χατζηφώτης : Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πανορμίτη Σύμης, ὅπ. παρ., σσ. 19 - 20.

40. Βλ. Κώστα Φαρμακίδης - Ἀγάπης Καρακασάνη : Σύμη, Ἀθήνα 1975, σελ. 52, ὅπου σημειώνεται ὅτι «ἰσως» πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο ζωγράφο.
Ἀπὸ σύγκριση ποὺ ἔκανα τὸν Αὐγουστο τοῦ 1978 νομίζω ὅτι αὐτὸ εἶναι βέβαιο.

41. Μετὰ δυτικὴ ἐπίδραση. Σχετικὰ βλ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης : «Ἱστοριογράφος
Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων (Πηγὲς καὶ ἐπιδράσεις τῆς "Ἑρμηνείας τῆς Ζω-
γραφικῆς Τέχνης")», ἀνακοίνωση στὴ Συνάντηση Προυσοῦ, Προυσὸς Εὐρυτανίας 26 - 28
Ἰουνίου 1981 (ὑπὸ ἐκδοσὴ στὰ Πρακτικά). Περίληψη βλ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης : «Συ-
νάντηση Προυσοῦ», Θεολογία, 52 (1981), σελ. 615.

Ειρήνης, τῆς Ἀγίας Κυριακῆς, τῆς Ἀγίας Βαρβάρας, τοῦ Ἀγίου Φανουρίου (στό παράθυρο), τοῦ Ἀγίου Νικήτα, τοῦ Ἀγίου Προκοπίου, τοῦ Παύλου τοῦ Ὁθηβαίου, τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου, τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου, τοῦ Ἀγίου Σάββα, τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῶ, τοῦ Ἀγίου Μακαρίου.

Στὸν δεξιὸ τοῖχο: Μεσαία σειρά, ἀπὸ τὸ ἱερὸ πρὸς τὰ ἔξω: οἱ παραστάσεις Τελώνη καὶ Φαρισαίου, τοῦ Ἀσώτου, τῆς παραβολῆς μὲ τὴ συκιά, τῆς Σταύρωσης, τῆς Ἀποκαθήλωσης, τοῦ Ἐπιτάφiou Ὁρήνου, τῆς εἰς Ἀδου Καθόδου, τῆς Ἀνάστασης,⁴² τοῦ «Μὴ μου ἅπτου...». Στὴν ἀπὸ πάνω σειρά: οἱ παραστάσεις τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς Ὑπαπαντῆς, τῆς Γέννησης, τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ ναῶ, τῆς Βάπτισης, τῆς Μεταμόρφωσης, τῆς Ἀνάστασης τοῦ Λαζάρου, τῆς Εἰσόδου στὰ Ἱεροσόλυμα, τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Στὴν ἀπὸ κάτω σειρά: ὁλόσωμες συνθέσεις τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Πρόδρομου, τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τοῦ Ἀρχάγγελου Γαβριήλ, τοῦ Ἀρχάγγελου Μιχαήλ, καὶ πάλι τοῦ Ἀρχάγγελου Μιχαήλ (στό παράθυρο), τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος, τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτη, τοῦ Κοσμά, τοῦ Δαμιανοῦ, τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονα καὶ τοῦ Ἀγίου Ἑρμολάου.

Στὸν τοῖχο ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ἱερὸ, πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο, ὑπάρχουν τρεῖς σειρὲς παραστάσεων μὲ τοὺς Ἀγίους Πάντες, τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους καὶ τὴ Δευτέρα Παρουσία. Οἱ τοιχογραφίες αὐτὲς ἔχουν ὑποστει μεγάλες φθορές.

Τὸ ξυλόγλυπτο τέμπλο εἶναι ἐπιχρυσωμένο, ἀλλὰ οἱ εἰκόνες του εἶναι ἀναγεννησιακῆς τεχνοτροπίας. Ὑπάρχουν, ἐξ ἄλλου, πάμπολλες παραστάσεις Ἀγίων «ἐντὸς μεταλλίων», ποὺ συμπληρώνουν τὶς λαϊκότερες τοιχογραφίες τοῦ καθολικοῦ. Στὴν ὁροφὴ του σχηματίζονται δυὸ τόξα στολισμένα μὲ τέτοιες παραστάσεις. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ Ἀγία Τράπεζα μὲ ξύλινο κιβώριο.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ τοιχογραφίες διαγράφουν συνεχὴ εἰκονογραφικὸ κύκλο ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀν τὶς πάρει κανεὶς ἀπὸ τὸ ἱερὸ πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ τεχνοτροπία τοῦ ζωγράφου τοὺς συγγενεῖ μὲ τοῦ γνωστοῦ Συμιακοῦ ζωγράφου μοναχοῦ Γρηγορίου, ποὺ ἔδρασε στὸν 18ο αἰῶνα στὴ Σύμη, τὴ Ρόδο καὶ τὴν Τήλο.⁴³ Ἡ Σύμη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι καλλιτεχνικὸ κέντρο. Κι ἄλλος Συμιακὸς ἀγιογράφος, ὁ Νεόφυτος, εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἔργα του στὴ Ρόδο, Τήλο⁴⁴ Κάρπαθο καὶ Νίσυρο.⁴⁵ «Εἶναι γεγονός», σημειώνει ὁ

42. Μὲ δυτικὴ ἐπίδραση. Βλ. ὅπ. παρ.

43. Βλ. I. Μ. Χατζηφώτης: «Ὁ Συμαῖος Ἀγιογράφος Γρηγόριος (18ος αἰ.)», Παράδοση, 2 (1978), σσ. 35 - 37, ὅπου ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

44. Βλ. Ἡλίας Κόλλιας: «Ἰχνογράφημα τῆς Τήλου», Δωδεκανησιακὰ Χρονικά, 3 (1975), σελ. 37.

45. Βλ. Σ. Κέντρος: «Ἐκκλησίες καὶ ξωκλήσια τῆς Νίσυρου», Νισυριακά, 8 (1982), σελ. 66, ὅπου ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

ἀρχαιολόγος Ἡλίας Κόλλιας, «ὅτι ἀπὸ τὸ πρῶτο μισὸ τουλάχιστον τοῦ 18ου αἰ., ὑπάρχει στὴ Σύμη ἐργαστήρι ζωγραφικῆς»⁴⁶ Γενικά, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ Σύμη ἀνέδειξε πολλοὺς κι ἀξιόλογους ἀγιογράφους.⁴⁷

Ὁ ἀγιογράφος τοῦ Μεγάλου Σωτήρη ὑπηρετεῖ τὴν ἴδια παράδοση μὲ τὸν Γρηγόριο, ἴσως ἔχουν κοινὸ δάσκαλο,—τὸ παλιότερο ἔργο τοῦ δεύτερου στὴ Σύμη χρονολογεῖται στὰ 1738 κι ὁ Μεγάλος Σωτήρης ἔχει ἱστορηθεῖ στὰ 1727,—καὶ ἀκολουθοῦν τὸν ἴδιο εἰκονογραφικὸ κύκλο. Ἴσως μάλιστα καὶ ὁ ἀγιογράφος τοῦ Μεγάλου Σωτήρη καὶ τοῦ Κουρκουνιώτη νὰ εἶναι μοναχός, ὅπως συνέβαινε κατὰ κανόνα στὰ μοναστήρια, ὅπου ὅπως ἐδῶ φιλοτεχνοῦνται μοναχοὶ "Ἄγιοι μὲ εἰλητάρια ὅπου ἀναγράφονται χωρία γιὰ τὴ μοναχικὴ ζωή. "Ὅταν ὁ ἀγιογράφος αὐτὸς ἐργαζόταν στὸν Μεγάλου Σωτήρη, τὸ μοναστήρι ἦταν αὐτοτελές⁴⁸ καὶ βρισκόταν ἀσφαλῶς σὲ ἀκμή. Πιθανῶς, λοιπόν, ὁ ἀγιογράφος νὰ ἦταν ἀδελφὸς τῆς μονῆς. Ὡστόσο μόνο ὑποθέσεις μποροῦμε νὰ κάνουμε. Ἡ παιδεία του ἦταν πάντως σχετικὴ, ἀφοῦ οἱ περισσότερες ἐπιγραφές του εἶναι ἀνορθόγραφες. Μερικὲς ἀπὸ αὐτές, ἰδίως τῶν ὀλόσωμων Ἁγίων διαβάζονται μὲ πολλὴ δυσκολία καὶ μεγάλη προσπάθεια.

Ξεχωριστὸς λόγος πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ τὸ χαλικοστρωτο πλατὺ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη.⁴⁹ Ἀκόμη ὠραιότερο, δουλεμένο μὲ ψιλότερο μαῦρο καὶ ἄσπρο χαλίκι εἶναι τὸ δάπεδο τοῦ καθολικοῦ. Τὸ μοναστήρι τοῦ Μεγάλου Σωτήρη εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα μνημεῖα μοναστηριακῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τέχνης τῆς Σύμης, μὴ ἀκόμη μαρτυρία τῆς βαθιᾶς εὐλάβειας τῶν κατοίκων τῆς.⁵⁰ Εἶναι χιλιοτραγουδισμένο ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν συμαῖκὸ λαό,⁵¹ ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸν Καστελλοριζικὸν⁵² κ.ἄ. Σὲ πολλὰ, ἐξ ἄλλου, νανουριάσματα τῆς Σύμης ἀναφέρεται. "Ἐνα χαρακτηριστικόν :

Τὸ παιδάκι μου 'γαπῶ
τίναθ θᾶβρω νὰ τὸ πῶ;
Νὰ τὸ πῶ τῆς Παναγιᾶς

46. Πρβλ. Κόλλιας, ὅπ. παρ.

47. Βλ. Κων. Ἀλ. Φαρμακίδης: «Ἡ Τέχνη καὶ οἱ Συμαῖοι τεχνίτες», Δωδεκανησιακὰ Χρονικά, 2 (1974), σελ. 346.

48. Βλ. Δ. Χαβιαρά, ὅπ. παρ., σελ. 114.

49. Γενικά γιὰ τὰ «κροκαλωτὰ δάπεδα τῆς Σύμης» βλ. Ἀννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἐπετηρίδα Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τόμ. Κ'-ΚΑ' (1967-1968), σσ. 223-240.

50. Γενικά βλ. Πρωτοπρεσβυτέρου Σωτηρίου Ἀλ. Καρανικόλα: Τὰ Σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων, τόμος α', ἐπιμελεῖα Ἀλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα, ἐκδ. Συλλόγου Συμαίων Πειραιῶς «Ὁ Πανορμίτης», 1962.

51. Βλ. Σκευοφύλακος: Ὁ Πανορμίτης καὶ ἡ περιώνυμη μονὴ του, ὅπ. παρ., σσ. 71-72.

52. Βλ. παραπάνω σημ. 15 καὶ 16.

νά τοῦ δώκει τήν ὕγειά
νά τὸ πῶ καὶ τοῦ Σωτήρη
νά τὸ κάμει νοικοκύρη
νά τὸ πῶ τοῦ Παερμιώτη
νάρτει κάτω νά τὸ γλέπει
νά κοιμᾶται σὰν ἀρνάκι
νά ξυπνᾷ σὰν κουσκουνάκι.⁵³

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Στὴν ὅλη ἐργασία μου γιὰ τὸν Πανορμίτη θᾶθελα νὰ σημειώσω ἐδῶ μερικὲς ἐνδιαφέρουσες προσοθήκες καὶ συμπληρώσεις :

1. Στὸν «Ἐσπερο» τῆς Λιψίας ὁ Μ. Μιλλιάρᾱκης δίνει μιὰ ζωντανὴ περιγραφὴ τῆς πανήγυρης τοῦ Πανορμίτη, ὅπως γινόταν τότε :

«Τελεῖται δὲ πανήγυρις κατὰ τὴν 8ην Νοεμβρίου καὶ συρρέει πλῆθος προσκυνητῶν οὐ μόνον ἐκ Σύμης ἀλλὰ καὶ ἐκ Ρόδου καὶ τῶν λοιπῶν νήσων. Ἡ μονὴ ἔχει κελλία, ὅπου καταλύουν οἱ προσκυνηταὶ καὶ κήπους εὐθαλλεῖς, οἱ δὲ πανηγυρίζοντες ἐορτάζουσιν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις καὶ δι' ἀφθόνων εἰς τὸν Βάκχον σπονδῶν τὴν ἐορτὴν τοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμῶν ὥραν μέλλοντος νὰ ἐμφανισθῇ Ἀρχαγγέλου. Οἱ δῖσκοι τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς πληροῦνται χρυσίου· εἰσπράττονται συνήθως περὶ τὰς 500 λίρας...».⁵⁴

2. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι στὴν Παναγιὰ τῆ Σπηλιανῆ τῆς Νισύρου,⁵⁵ ὑπάρχει ἀφιέρωμα στὸν Πανορμίτη ἀναρτημένο στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Γιὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ Χάρις Κουτελάκης μᾶς πληροφορεῖ :

«Ἀφιέρωμα Συμιακοῦ ἢ τάμα πὺν προέρχεται ἀπὸ χέρι χρυσοχῶ τῆς Σύμης εἶναι τὸ πλακίδιον στὴν πάνω ἀριστερῇ γωνιᾷ τοῦ πλαίσιου τῆς εἰκόνας πὺν εἰκονίζει τὸν Ἀρχάγγελο Μιχαὴλ ὁλόσωμο μὲ τὴ στρατιωτικὴ του στολὴ, σὲ στάση 3/4 νὰ κρατᾷ ρομφαία. Ὁ φωτοστέφανος ἀκτινωτὸς θυμίζει ἀνάλογους σὲ μεγάλες εἰκόνες του. Ἡ στάση του, ἡ μορφὴ του καὶ ἡ ἔκφρασις ἀντιγράφει ἀνάλογες φορητὲς εἰκόνες τοῦ Ταξιάρχῃ Πανορμίτη (γνωστοῦ καὶ περιόφημου μοναστηριοῦ τῆς Σύμης) τοῦ 19ου αἰ., πὺν συναντή-

53. Πρβλ. Νικητᾱ Δ. Χαβιάρᾱ : Λαογραφία τῆς νήσου Σύμης, τόμος α' - τεῦχος α', Παιδικὴ ζωὴ, ἐν Ἀθήναις 1964, σελ. 31.

54. Πρβλ. Μ. Μαλλιάρᾱκη : «Περὶ τῆς νήσου Σύμης», Ἐσπερος Λιψίας, ἀρ. 167, 1/13 Ἀπριλίου 1888, σελ. 355.

55. Βλ. Νικ. Ὁδ. Σακελλάριδης : «Παναγιὰ Σπηλιανή», Νισυριακά, 6 (1978), σσ. 128 - 156.

σαμε σ' ὅλη τὴ Δωδεκανήσο, ἔργα τοῦ ἁγιογράφου Ξενοφόντα Σταυριοῦ ἢ τῶν ἀδελφῶν Μίγκλη. Θὰ μπορούσε ὥστόσο κάλλιστα νὰ ἀντιγράφει κατὰ πολὺ καὶ τὴ μεγάλη ἀσημένια εἰκόνα τοῦ Πανορμίτη, ποὺ βρίσκεται στὸ μοναστήρι. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη ὅτι δηλ. Πανορμίτης καὶ Παναγιὰ Σπηλιανὴ εἶναι προστάτες τῶν Δωδεκανήσιων ναυτικῶν, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζει τὸ πῶς ἀφιερώθηκε ἡ μορφὴ τοῦ ἀρχάγγελου στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας». ⁵⁶

Ὅπως παρατηρήσαμε παραπάνω, οἱ Δωδεκανήσιοι εἶχαν ταυτίσει τὸν Ταξιάρχη μὲ τὸν Πανορμίτη τῆς Σύμης κι ἔτσι τὸν ἀποκαλοῦσαν. Ὅπως, λοιπόν, θ' ἀφιέρωναν ἓνα τάμα στὸν "Αἰ-Νικόλα σὲ ἓναν ὁποιοδήποτε ναό, ἔτσι κάποιος ποὺ βρισκόταν στὴ Νίσυρο καὶ δὲν μπορούσε νὰ πάει στὸ μοναστήρι τῆς Σύμης, ἀπέθεσε τὸ τάμα στὸν Πανορμίτη στὴν Παναγιὰ τῆ Σπηλιανή, ποὺ ἦταν ἄλλωστε προσκύνημα καὶ συγκέντρωνε τὸ σέβας τῶν πιστῶν.

3. Ὁ ἴδιος μελετητὴς στὸ ἔργο του «Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο νήσου Τήλου» ἐξέδωσε δυὸ ἔγγραφα ἡγουμένων τοῦ Πανορμίτη, τοῦ Νεόφυτου Β' (2 Δεκεμβρίου 1820) πρὸς τοὺς Τηλιακοὺς ⁵⁷ καὶ τοῦ Ἱερόθεου (Ἰωάννη) Φωτιάδη (10 Φεβρουαρίου 1839) ἓνα χρεωστικὸ σὲ Τηλιακὸ. ⁵⁸

4. Ὁ Ἀλέκος Ε. Φλωράκης, ἐξ ἄλλου, ἀποδίδει ἰδιαίτερη σημασίαν στὰ ἀσημένια ἀφιερώματα (πλάκες ἢ ὁμοιώματα καραβιῶν) στὴ θαυματουργὴ εἰκόνα τοῦ Πανορμίτη στὸ μοναστήρι τοῦ τῆς Σύμης, ποὺ διασώζουν παλιούς τύπους ξυλοκάικων καὶ ἀσχολεῖται μ' αὐτὰ στὸ ἔργο του «Καραβάκια - Τάματα καὶ θαλασσινὴ ἀφιερωτικὴ πρακτικὴ στὸ Αἶγαῖο». ⁵⁹

5. Ὁ ἀείμνηστος μελετητὴς τῆς λαογραφίας καὶ ἱστορίας τῆς Καρπάθου Μιχαὴλ Γ. Μιχαηλίδης - Νούρος ἀναφέροντας ὅτι στὴν περὶ-οδο πρὶν καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάσταση καὶ οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς ἐξέδιδαν ὑγειονομικὰ πιστοποιητικὰ παραθέτει τὴν παρακάτω θεώρηση τοῦ Καθηγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς Πανορμίτη στὴν «πατέντα» τοῦ Ἀντ. Ἀννούσας μὲ ἡμερομηνία 24 Σεπτεμβρίου 1835 (τότε Καθηγούμενος ἦταν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Β', 1794 - 1838). ⁶⁰

«Ἐθεωρήθη καὶ παρ' ἡμῶν τὸ παρὸν διαβατήριον τοῦ Ἀντώνη Ρεῖζη

56. Πρβλ. Χάρη Κουτελάκη: «Ἡ ἐπένδυση μᾶς εἰκόνας στὴ Σπηλιανὴ Νισύρου», Νισυριακά, 8 (1982), σσ. 265 - 266.

57. Βλ. Χάρη Μ. Κουτελάκη: Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Νήσου Τήλου, ἐκδόσεις Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου ἀριθ. 9, Ἀθήνα 1979, σσ. 70 - 72.

58. Βλ. Κουτελάκη: Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Νήσου Τήλου, ὅπ. παρ., σσ. 114 - 115.

59. Κυκλοφόρησε στὴ σειρὰ τῶν αὐτοτελῶν ἐκδόσεων τοῦ Πανελληνίου Ὁμιλοῦ γιὰ τὴν Παράδοση τῆς Ρωμιοσύνης, Ἀθήνα 1982, σελ. 262. Ὁ Φλωράκης μνημονεῖ τὸ ἔργο τῶν Rudolf Kriss καὶ Hubert Kriss-Heinrich, Peregrinatio Neohellenica 1955, ὅπου καὶ ἀναφορὲς στὸν Πανορμίτη καὶ τὸ μοναστήρι του.

60. Βλ. Χατζηφώτης: Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πανορμίτου, ὅπ. παρ., σσ. 98 - 99.

Καρπαθίου καὶ ἐπιστρέφεται, καὶ μὲ τὸ νὰ ἡξεύρωμεν καλῶς τὰ γειτονικά μας μέρη τῆς Ἀνατολῆς ὅτι ἄκρως ὑγιαίνουν, τῷ ἐδώσαμεν τὴν ἐλευθέραν μας κοινωνίαν καὶ διὰ τὸ ταξιδιόν του, μὲ τοὺς ἰδίους του ναύτας, οὖν τῷ πλοιάρχῳ ὅλοι 8 = ὀκτώ.

Τὸ φορτίον του ξύλα διάφορα, ἐπιβάτην οὐδένα. Ἡ πατρίς μας ὑγιαίνει τῇ Θεοῦ βοηθείᾳ. Καὶ διὰ βεβαίωσίν του σφραγίζομεν καὶ τὸ παρόν.

1835 Σεπτεμβρίου 24, Σύμη

Καθηγούμενος τοῦ Πανορμιώτη

μὲ τοὺς σὺν ἐμοὶ ἀδελφούς, Τ.Σ.).⁶¹

6. Ὁ ἴδιος μελετητὴς ἔχει καταγράψει τὰ παρακάτω καρπαθιακὰ δι-
στιχα (απαινέματα στοὺς νεονύμφους), ποὺ ἀναφέρονται στὸν Πανορμίτη
τῆς Σύμης :

Πανορμιώτη Συμιατσέ, ποὺ κατοικᾷς στήσ Σύμη,
ἔλα νὰ ὠτσεις τὴν εὐτσή στ' ἀντρώνο ποὺ ἴνη.

Πανορμιώτη Συμιατσέ τσαὶ σοὺ Στανρὲ στήσ Σάμο,
ἐλάτε βῶστε τὴν εὐτσή σὲ τοῦτο δῶ τὸν γάμο». ⁶²

Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι καὶ στὸ Καστελλόριζο, ἐπικαλοῦνται τὸν Πανορμίτη
στὸν γάμο. Ὁ δωδεκανησιακὸς λαὸς θεωρεῖ τὸν Ταξιάρχη τῆς Σύμης παρα-
βάτη κι ὅχι τιμωρὸ Ἅγιο.

7. Ὁ ὁμηρὸς μελετητὴς τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ρόδου
Χριστόδουλος Ἰ. Παπαχριστοδούλου ἀναφέρει ἐγκύκλιο
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ Γρηγορίου Ε' «γιὰ ἀνακαίνιση σιγιλίου Μονῆς
Πανορμιῆ» μὲ χρονολογία 1798, ποὺ ἀπόκειται στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο
Δωδεκανήσου (Ρόδος), Ε. Π. 9 ἀριθμ. ἐγγρ. 9,⁶³ ποὺ δυστυχῶς δὲν μοῦ ἦταν
προσιτό, ἔταν ἔκανα τὴν ἔρευνα γιὰ τὸν Πανορμίτη. Καθηγούμενος τότε
ἦταν ὁ παραπάνω Νεόφυτος Β'. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Γρηγορίου Ε' γιὰ τὸ
μοναστήρι τοῦ Πανορμιῆ μαρτυράει καὶ τὸ σουλτανικὸ φερμάνι ποὺ ἐκδό-
θηκε τὸ 1806 καὶ τὸ προφύλασσε ἀπὸ τὶς αὐθαιρέσεις τῶν ὀργάνων τῆς τουρ-
κικῆς διοίκησης.⁶⁴

8. Ὁ Ἀρχιμандрίτης Φιλάρετος Ἀπ. Βιτάλης συνέθεσε

61. Πρβλ. Μιχαήλ Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου: Ἱστορία τῆς Νήσου
Καρπάθου (Δωδεκανήσου), τεῦχος τέταρτον, Ἀθῆναι 1949, σελ. 478.

62. Πρβλ. Μιχαήλ Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου: Λαογραφικὰ Σύμ-
μεικτα Καρπάθου, δευτέρα ἔκδοσις, τόμος πρῶτος, Ἀθῆναι 1969, σελ. 91.

63. Βλ. Χριστοδούλου Ἰ. Παπαχριστοδούλου: Ἱστορία τῆς
Ρόδου ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἕως τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου (1948),
Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Δωδεκανήσου, Ἀθῆνα 1972, σελ. 483.

64. Βλ. Χατζηφώτη: Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πανορμιῆ, ὅπ. παρ., σσ. 70 - 72.

«Κανόνα Παρακλητικό εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαήλ, Προστάτην τῆς Σύμης καὶ πάσης Δωδεκανήσου», ποὺ μέσα σ' ἓνα χρόνο (1981) πραγματοποιήσε τρεῖς ἐκδόσεις. Τὸ πόνημα τοῦ Ἀρχιμ. Φιλάρετου διακρίνει παραδοσιακὴ αἴσθησις καὶ ποιητικὴ ἐμπνοή. Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὡς χθὲς δὲν ὑπῆρχε ἀκολουθία εἰδικὰ γιὰ τὸν Πανορμίτη, ἀλλὰ γινόταν χρῆσις τοῦ Κανόνα ποὺ ψάλλεται στὸ Ἅγιον Ὄρος (Ἱ. Μονὴ Δοχειαρίου) γιὰ τὸν Ἀρχάγγελο. Τώρα, τὸ μοναστήρι ἀπέκτησε δική του εἰδικὴ ἀκολουθία, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλόθρησκοι Δωδεκανήσιοι θὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν κατανυκτικὸ κανόνα τοῦ π. Φιλάρετου. Εἶναι παρήγορο τὸ γεγονὸς ὅτι στοὺς «σκληροὺς καιροὺς μας» λόγοι κληρικοὶ καταγίνονται μὲ τὴν πατροπαράδοτη τέχνη τῆς βυζαντινῆς ὑμνογραφίας δείχνοντας τόσο σεβασμὸ κι ἀγάπη στὴν Παράδοση. Παραθέτω ἓνα χαρακτηριστικὸ τροπάριον ἀπὸ τὴ νέα ἀκολουθία :

Ἦχος πλ. β'. Ὅλην ἀποθέμενοι

Μέγιστε Ἀρχάγγελε,
ὦ Μιχαήλ Πανορμίτα,
σήμερον τιμῶμέν σε
σὼ Ναῶ ἱστάμενοι
οἱ ἀνάξιοι·
καὶ θερμοῖς δάκρυσιν
τήνδε ἱκεσίαν
καταθέτομεν δεόμενοι
λύτρωσαι ἅπαντας
ἀπὸ νόσων ἅμα καὶ θλίψεων·
καὶ σῶσον κινδυνεύοντας
καὶ ἀδικουμένους πανάρισται.
Καὶ τοὺς ἐν θαλάσσαις
κυβέροντες ὡς ὁ μόνος δυνατός,
καὶ εἰς λιμένα τὸν εὐδιον
σώους ἐπανάγαγε.⁶⁵

9. Μετὰ τὸν Ἀρχιμνδρίτη Κύριλλο Κουκουλάκη,⁶⁶ διατέλεσαν ἡγούμενοι στὴ Μονὴ Πανορμίτη ὁ Ἀρχιμνδρίτης Ἀνδρέας Τσίρος (1979), ὁ

65. Πρβλ. Ἀρχιμ. Φιλάρετου Ἀπ. Βιτάλης: Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαήλ προστάτην τῆς Σύμης καὶ πάσης Δωδεκανήσου, εὐλογία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κου Κου Δημητρίου, γ' ἐκδοσις (μὲ ἱστορικὸν υπόμνημα), Ἀθῆναι 1981, σελ. 28.

66. Γιὰ τοὺς ὡς τότε ἡγουμένους βλ. Χατζηφώτης: Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Πανορμίτη Σύμης, ὅπ. παρ., σσ. 98 - 112.

παραπάνω λόγιος Ἀρχιμανδρίτης Φιλάρετος Βιτάλης (1980) καὶ τελευταῖα ὁ Ἀρχιμανδρίτης Δαμιανὸς Καραβάνατζης (1981).

Τὸ ἔτος 1983 χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν Σεβ. Ρόδου κ. Σπυρίδωνα ἱερέας καὶ τοῦ δόθηκε τὸ ὀφφίκιο τοῦ Ἀρχιμανδρίτη ὁ Συμιακὸς μοναχὸς Γαβριήλ Μαργαρίτης ποὺ ὑπηρετεῖ στὸ μοναστήρι ἀπὸ τὸ 1945.

10. Τέλος ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἡ Μονὴ Πανορμίτη ἀποτελέσσε θέμα ντοκυμανταίρ τοῦ Γιώργου Σγουράκη, μὲ κείμενα Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, ἀφήγηση Ἀλίκης Ἀλεξανδράκη, φωτογραφία Τάσου Ἀλεξάκη καὶ Λευτέρη Παυλόπουλου, ἠχοληψία Μαρίνου Ἀθανασόπουλου καὶ Ντίνου Κίττου, μοντάζ Βαγγέλη Γούσια καὶ σκηνοθεσία Χρήστου Παληγιαννόπουλου (συνεργάστηκε κι ὁ σκηνοθέτης Δημήτρης Μαυρίκιος). Προβλήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴν Τηλεόραση τῆς ΕΡΤ τὴν Παρασκευὴ 6 Νοεμβρίου 1981, 20.25', στὰ πλαίσια τῆς ἐκπομπῆς «Ἐδῶ γεννήθηκε ἡ Εὐρώπη». Ἐπενδύθηκε μουσικὰ μὲ τραγούδια γιὰ τὸν Πανορμίτη ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Α' Προγράμματος τῆς ΕΡΤ καὶ μὲ μουσικὲς καταγραφές τοῦ ἴδιου τοῦ συνεργείου, ποὺ γύρισε τὸ «ντοκυμανταίρ».⁶⁷

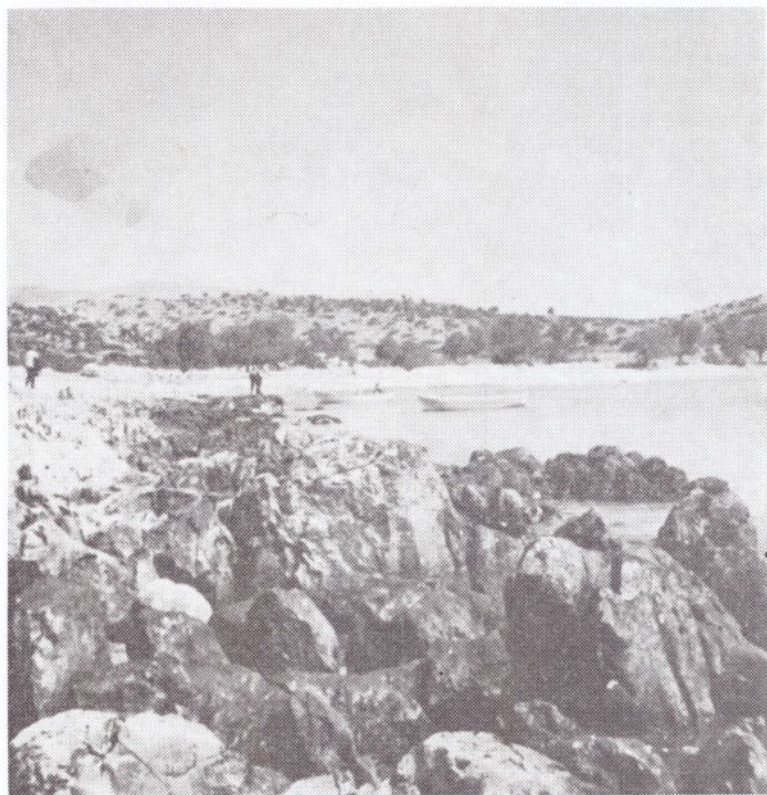
67. Βλ. περ. «Ραδιοτηλεόραση», ἀριθ. 612, 31 Ὀκτ.- 6 Νοεμβρ. 1981, περ. «Τηλέραμα», ἀριθ. 243, 31 Ὀκτωβρίου 1981, ἐφ. «Ἐλεύθερος Κόσμος», «Τὸ Βῆμα», «Ἀκρόπολις», «Ἡ Βραδυνή», «Ἐθνὸς» τῆς 6 Νοεμβρίου 1981.

* Ἀνακοίνωση στὸ «Ζ' Διεθνὲς Συμπόσιο Αἰγαίου», Κῶς 27-31 Αὐγούστου 1981, Φιλολογικὴ Στέγη Ἑφταλιώτη-Ἑταιρεία Μελετῶν Αἰγαίου, μὲ τὴ συμπαραστάση τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν, μὲ θέμα : «Τὸ Αἶγαῖο στὴν ἱστορία καὶ τὴν Τέχνη -Ὁ Δωδεκανησιακὸς λαϊκὸς πολιτισμός».

Ἀνέκδοτο σχέδιο Ἱ. Μονῆς Πανοσμίτη με βυζαντινὴ τεχνοτροπία Ἱω. Βράνου (1978).

Τὸ νησὶ Σεσκλιά. Μετόχι Ἱ. Μονῆς Πανορμίτη.

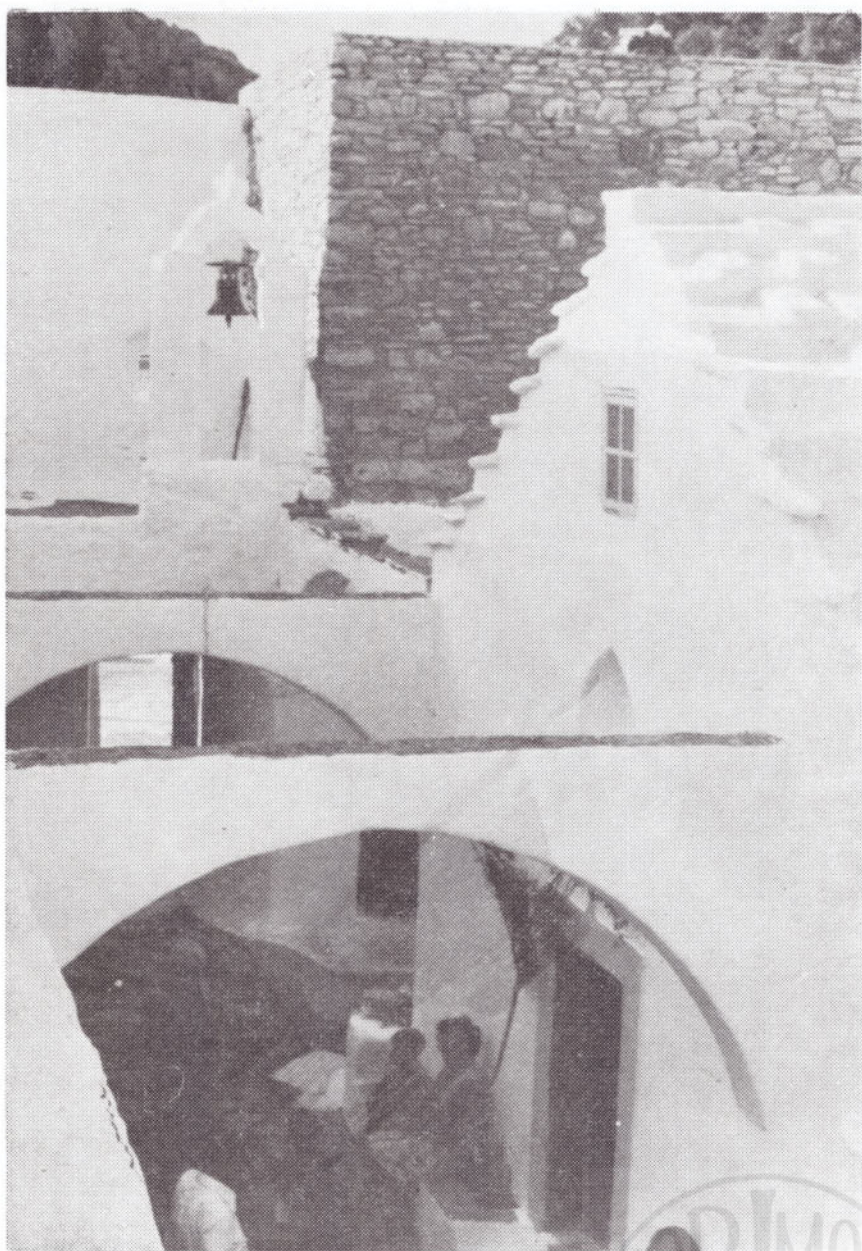

Ο Μεγάλος Σοτήριος με τη γέφυρά του.

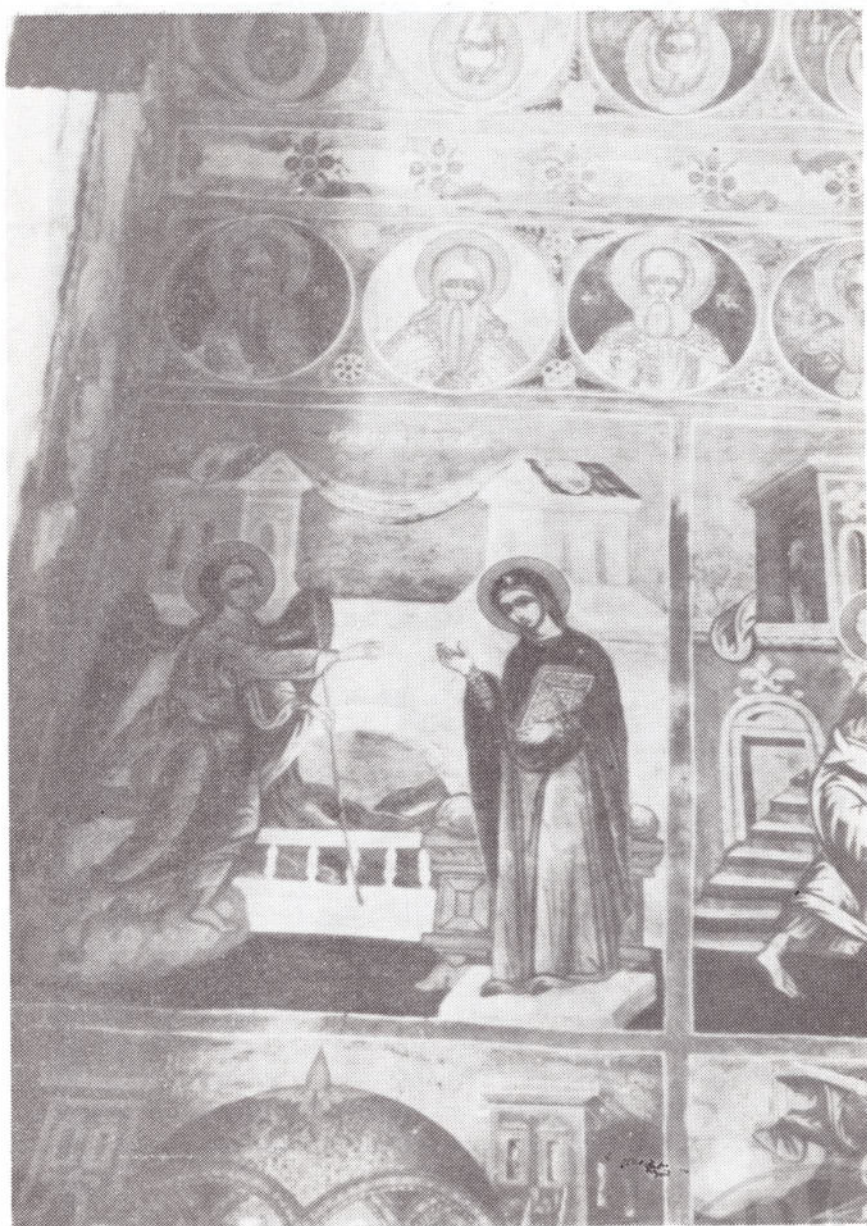

Ὁ ἐσωτερικὸς περίβολος τοῦ Μεγάλου Σωτήρη.

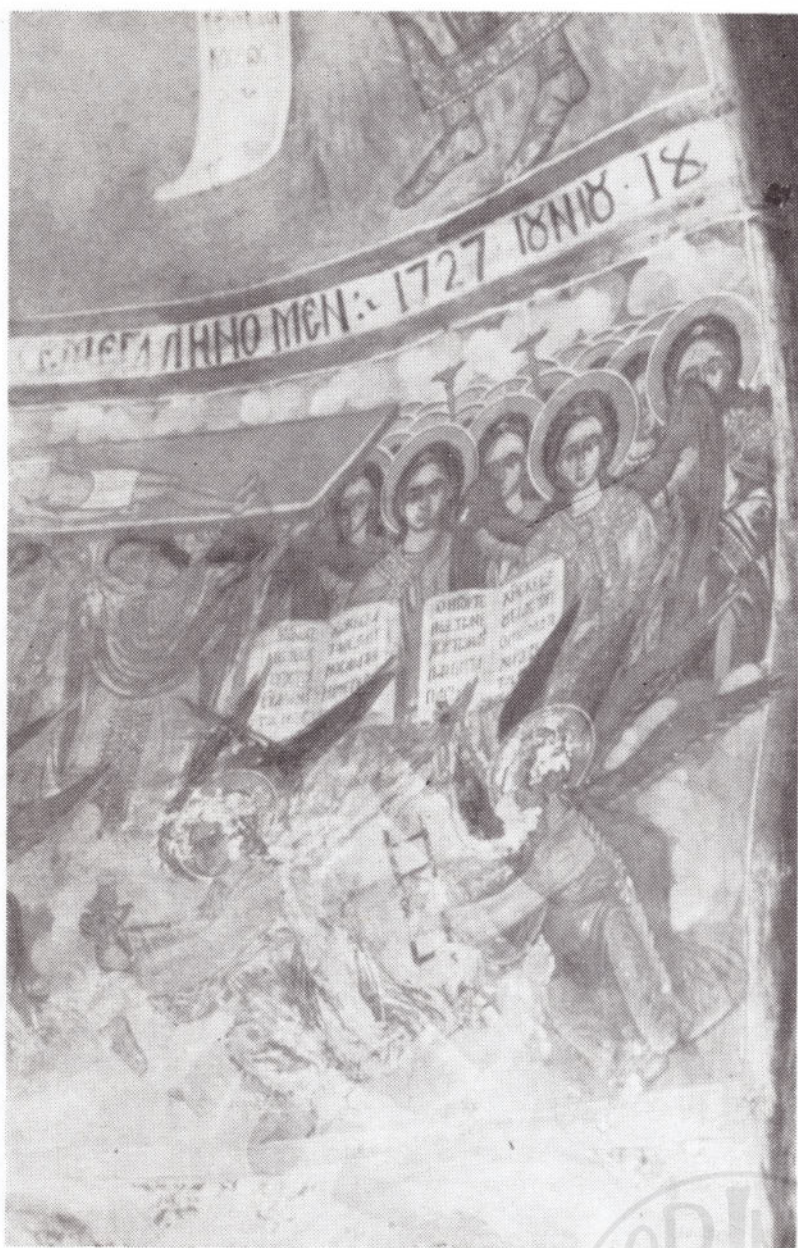

Ἡ ἐξωτερικὴ εἴσοδος, τὸ καμπαναριὸ καὶ ἡ εἴσοδος στὸ Καθολικὸ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη.

Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. Τοιχογραφία στὸ Καθολικὸ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη.

Ἡ χρονολογία ιστόρησης τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Μεγάλου Σωτήρη στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ καὶ
 τμῆμα τῶν τοιχογραφιῶν.

